

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

32.

A

TORDAI NYELVJÁRÁS

IRTA

VISKI KÁROLY

BUDAPEST, 1906

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-TÁRSASÁG KIADÁSA.

Ára egy korona.

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

32.

A

TORDAI NYELVJÁRÁS

IRTA

VISKI KÁROLY

BUDAPEST, 1906

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-TÁRSASÁG KIADÁSA.

BEVEZETÉS.

Nyelvjárási kutatásainknak egyik fő célja az egyes nyelvjárási sajátságok elterjedési határának pontos megállapítása, hogy e határjelek, egymást keresztező vonalak útmutatása szerint kutassuk a nyelvjárások egymásra való hatását, sajátos jellemvonásaik okait, a magyar nyelvterület történetét, hogy lehetőleg a népáramlások irányára, fokára, jó részben ősi telepedésekre vagy későbbi telepítésekre világot vessünk.

E cél érdekében is szükségesek a szűkebb területre szorító kutatások, tüzetes leírások, hogy minél több nyelvjárási jelenség szolgálhasson az összehasonlítás eszközéül. Minél kisebb a terület, amelyre a kutatás szorítkozik, annál tüzetesebb és eredményesebb lehet a leírás. Ily területeket a nyelvjárási sajátságok határa jelöl. Újabb nyelvjárási tanulmányainkban rendszerint hangsúlyozva is van az illető területek egységes volta s a tanulmányok számával nő a különterületek, szigetek száma. Mert az újabb tanulmányok oly szűkebb területeket ölelnek fel, amelyeket több-kevesebb sajátság elkülönít s ennél fogva csakugyan egységesebb területeknek mondhatók.

Méltán gondolhatni tehát e leírás címéből, hogy a tordai nyelvjárásban is van annyi sajátos, amennyivel külön tárgyalásra számot tarthat. — Ha Torda népesülésének története nem volna ismeretes, ez a tanulmány jóval nagyobb területet ölelné fel; felölelné az egész megyét, de felölelhetne három megyét is. Mert igen nagy az a terület, amelyet királyhágóntúlinak nevezünk s amelyről igen keveset tudunk. Ezért nem mondhatjuk meg azt sem, hogy a tordai nyelvjárásnak vannak-e egészen sajátos vonásai.

Hogy tehát e leírás csupán egy községre, Tordára szorítkozik, annak oka a város multjában, népesülésének történetében van.

Ha a ma már kialakult, egységesebbnek mutakozó nyelvjárásterületek vagy épen szigetek sajátosságainak okát a nép

eredetében, rendszerint telepedésben vagy telepítésben keressük, — aminthogy úgy is kell, — viszont az is természetesnek látszik, hogy minden olyan helyen, ahol ilyesféle áramlásról tudomásunk van, már eleve nyelvjárási sajátságokat sejtünk s ha az összehasonlítás tárgyi feltételei megvannak, keressünk is.

Torda (kezdettől megyei székhely) Aranyosszék tőszomszédja. E szék, a terra super Aranas et Moros existens, mely Tordavárhoz, tehát a megyéhez tartozott, a XIII. sz. második felében lett székelyföld. Ekkor telepített ide V. István kézdi székelyeket. Itt aztán, az erdélyi hadak s híres-nevezetes kóborló csordák országútjában az örökös zaklatás, verekedés, bujdosás, hihetetlen nyomorúságok közepette, az egységes, nagy székely területtől elszakítva, annyi időn keresztül e nép viselete, erkölce, nyelvjárása megváltozott úgy annyira, hogy ma már, jóllehet tudjuk, látjuk (az oklevelekből), hogy székely, nem vagyunk hajlandók annak nézni. Hogy tárgyi néprajza bizony odalett, azt nem nehéz észrevenni, de hogy szellemi s épen nyelvi hagyományai-ból annyi viszontagság között¹ mit őrzött meg, azt ma senki sem tudja. Mert nincs az egész szék területéről mondhatni semmi nyelvjárási közleményünk.²

Hogy őrzött, arra most csak egy rendkívül érdekes és fontos példát vegyünk. Van aranyosszéki falu, ahol az öregek nyelvében a *-val vel* rag nem hasonul. Ezt a jelenséget a keleti székely nyelvjárás egyik sajátságául tekintettük Erdélyben.³

Az aranyosszéki székelység a kézdi székből vált ki, e sajátságot tehát hatszáz esztendőn keresztül megőrizte. De ha magával hozott hangtani, alaktani sajátságai odalettek is, nem tudjuk mit őrzött meg egyéb hagyományokból, — kivált a szókincsből, — melyeknek feláldozását a környezet kevésbé követeli.⁴

¹ A XVIII. sz. elején »csaknem egészen elpusztult Aranyosszék«. 1. Szék. Okl. 7: 26 l., továbbá 4: 339 l., 7: 44, 196, 237, 311. l. stb. Statiszt. Közl. 12: 217 l. s általában az Ar. sz-re von. régi statisztikai adatokat.

² A nép lelki világára, hitére, szokásaira vonatkozó adat, babona, kuruzslás, orvoslás, szokás stb. aránylag nagy mennyiségben van Jankó J. könyvében: Torda, Aranyosszék, Toroczko magyar (székely) népe. Földr. Közl. 1893. (XXI. k. VIII. IX. X. füz.). — Itt főként a nép nyelvi készletét, költészetét értem. Helyneveit ugyancsak Jankó (u. o.) gyűjtötte össze.

³ E sajátság elterjedésének határát l. Horger térképén: Magy. Nyelv. I. k. végén.

⁴ E terület átkutatásának fontosságára utal Horger Erd. Múz. 1905. 79. l.

Torda mindig megyei terület, megyei székhely volt. De a székkal való érintkezése, népével való nagy vérbeli keveredése régóta foly. Ami e keveredésből írások útján kimutatható, az áramlások irányával és fokával együtt kimutta Jankó János (id. h. 53. l.). Torda őscsaládainak negyven százaléka kimutathatólag székely eredetű.¹

Ez őscsaládok azonban korántsem mind Aranyosszékből valók, hanem az egész székelységből, minden székely székből. Bátran mondhatni tehát, hogy a város lakosságának fele székely származású. Tán maga e keveredés is elég ok volna arra, hogy tüzetes kutatás nélkül, pusztán a szembeszökő egyezések alapján e várost nyelvjárási tekintetben ne kerekítsük oda Aranyosszékhez, vagy a régi megyei magyarság területéhez. Igaz ugyan, hogy a nép áramlása mindkét irányban folyt, a székből Tordára és viszont, de lehet a széknek olyan községe, amelyben csekély, esetleg semmi megyei származású lakosság sincs, vagy csak újabban került oda. Akármint áll a dolog, nehezen hihető, hogy ez a székelység, mely a XIII. sz. végén huszonnyolc falut lakott s a legutóbbi időkig mégis csak önálló székely szék volt, származását, székelységét nyelvével is bizonyítani ne tudná.

Torda sok székely vért fogadott magába, de tán még többet egyebünnen ide szakadt magyar vért. A XVII. században történt három-rendbeli telepítéssel jöttek ide Nagyváradról, Lugosról s környékükről s emellett itt telepedett meg mintegy háromszáz, ismeretlen helyekről egybegyült palotás vitéze Bethlen Gábornak. Az összes települők száma öt-hatszáz lehetett. S mivel e három-rendbeli telepítés 150—200 esztendővel ezelőtt ment végbe, a magukkal hozott nyelv nyomait látnunk kellene a ma már egészennek mondható tordai nyelvjárásban.

Torda népesülési folyamatában tehát az erős székely áramlással szemben állanak az egymást követő telepítések s hogy mi a nyelvjárási eredménye e keveredésnek, azt kellene látnunk a város mai nyelvjárásában. Csakhogy számot kell vetnünk azzal is, hogy a népesülés folytonos hullámlásban volt, a lakosság jött, veszett, helyét új jövevények foglalták el s a nyugodt egybeforrás, fejlődés akár nyelvi, akár más tekintetben csak időszakokra szorítkozhatott. Ámde a város lakatlan sohasem volt, bár lakossága rövid időre a zivatarok elől sokszor kifutott belőle, — s

¹ L. Weress Sándor: Torda őscsaládai.

így nyelvjárása is mindig volt valamilyes; de azt, hogy időszakonként mily származású lakosság nyelvjárása volt meghatározó erejű s a város mai nyelvjárásában mily származású lakosság nyelvjárásának van több része, nehéz megmondani.

Hogy mindezek tudatában van-e jogunk hinni, hogy e nép- és nyelvjáráskeveredést a város mai nyelvjárása is tudja bizonyítani, azt a Tordát környező nyelvjáróterület átkutatása után az összehasonlítás fogja megmutatni.

Most pedig nem lesz érdektelen főként a népesülésre s épen a telepítések okaira való tekintettel a város multjára visszapillantani.¹

Az a hely, ahol Torda város fekszik, régi idő óta lakott hely. Dácia provinciának katonai és gazdasági tekintetben egyik fontos pontja. Itt épült Potaissa (Patavissa) vicus, mely Momsen szerint (CIL. III. p. 172.) már Traianus korában állandó táborhely. Sept. Severus idejében municipium, colonia. Itt székelte a legio V. Macedoniana. A castrum stativum a *Leányvár* (ma csak *Vár*²) nevű hegy fennsíkján emelkedett. E colonia mindenesetre nagy lehetett, mert bár Torda századokon keresztül e romokból építkezett, a vár kapuja, alapfala még a XVII. században megvolt (Szamosközi látta), a kapu faragott kövei ezelőtt hatvan évvel is ott heverték. Ma már a táborhelynek csak körvonalai láthatók.

E hely tehát — eltekintve a nyitva hagyott római sóbányák értékétől — már ezért is alkalmas volt a várrendszer korában arra, hogy a romokból s felettük megyei középpont emelkedjék.

Torda váráról szóló legrégibb oklevelünk 1075-ben kelt. Ebben az adománylevélben Géza király a garamvölgyi bencés apátságnak rendeli az erdélyi Tordavár mellett szedett sóvámot s a tordai zaboslóvásár jövedelmét. E vár adott nevet Torda megyének.³ Ott emelkedett a Szindipatak völgyében, az Aranyos mellett, nem pedig a római castrum helyén. Mert ezen a helyen más vár állott: Saxonia (v. Saxodonia,) a hospites

¹ A város tüzetes történetét és leírását l. Orbán B. Torda város és környéke.

² A *Leányvár* állítólag a római vár kapuját diszító hatalmas Minerva-szobortól kapta nevét.

³ A régi Torda megyének keleti fele ma Maros-Torda megyéhez tartozik. A mai Torda-Aranyos megyéből pedig a megyék rendezése előtt Aranyosszék a székelységhez, a topánfalvi járás Alsó-Fehér megyéhez tartozott.

Theutonicici — talán Regensburg vidékéről behívott bajorok — védelmére. Legrégibb oklevelünk, amely e német vendégekről emlékezik, 1141-ben kelt. Azonban Orbán némi jelekből következtetve hajlandó hinni, hogy már Szent István, sőt apja Géza telepített ide németeket. Tordavár a várszerkezet hanyatlásával főurak kezén forgott jobbágy lakossággal. A XIII. században a mongol dúlások idején Mykud bán tulajdona volt. A tordaiak a mongolok elől menekülve, Mykud bán várába vitték kiváltság-leveleiket s itt tűz emésztette meg ez írásokat, amint későbbi oklevelekből tudjuk. Ebből következik, hogy maga a vár is elégett, rombadőlt. De elpusztult Saxonía is s a németek a völgybe, Mykud védelme alá húzódtak — aki maga is német származású volt — s valószínű, hogy a Tordavár körül alakult új községet éppen ők nevezték el Szent Miklósról s utóbb az újraépült Tordavár is Szentmiklósvára nevet kapott. Ezt bizonyítja egy 1494.-i határjárási oklevél, amelyben az van mondva, hogy Egyházfalva Tordavár területével határos, amelyet most szentmiklósfalvának neveznek. A németek, úgy látszik, külön municipiumot alkottak; még 1315-ben külön bírójuk van: Torda város bírója Péter, a németeké Ábrahám. Megmagyarosodásuk azonnal megindulhatott, mihelyt hegyi várúkból kiszállottak, mert az itt egymás mellett fekvő községek már az Árpádok alatt egybe voltak forrva. Ilyen községet a hagyomány hetet említ. Csipkés Elek¹ azt mondja: E szerint convalescált Thorda hét faluknak Határaiból egy Corpusba, mellyet még a' közönséges Lakos is emleget, hogy hét Faluknak Határain fekünnék Thorda, de azokat kinevezni 's circummetálni csak kettő sincs aki tudná u: m: *Thorda, Köjködök, Udvarnok Telek, Sz.-János, Vizelement Telek,*² *Péterlaka, Sejtér, Sz.-Miklós, Egyházfalva* határaiból. — Ezek közül *Kulked (Köjköd, Köjködök), Udvarnokteluk,* (másik

¹ Torda város históriája. 12-r. Az ered. kézirat az Erd. Múz. levéltárában: Collectio maior manusc. hist. A. T. XXXIII.

² Orbán e helynevet úgy magyarázza, hogy e *telek* olyan helyen volt, a honnan a *víz elment*. Így érthette Csipkés is. De ilyen összetétel a magyarban nem lehetséges. Az eredeti oklevelet Orbán nem látta. Ő a Kemény J. gr. másolataiból dolgozott. Csipkés is és valószínűleg Keménytől vette ez adatot, akinek kortása s ismerőse volt. E helynév tehát rossz olvasaton alapulva Keménytől származik. Az eredeti oklevél az erdélyi gubernium leveleivel az orsz. levéltárba került. Az eredetit magam sem láthattam, de igen valószínű, hogy ebben (esetleg rövid szárú) y-nal írt *vizelweyteluk* van, mely a Szentjános patak mellett, nyilván rajta *túl* volt.

neve *Szentjános*,) *Vizelmenteluk* (?) nevű területeket III. Endre adja Tordának 1291-ben. E területek ekkor lakatlanok voltak. Népük a mongol elől vagy elbujdosott, vagy nagyobb védelem reményében Tordára húzódott. Hasonlóképen Tordára húzódhattak Orbán szerint, mert ma földjük a város határához tartozik: *Bojtorom*, *Petlend* s az aranyosszéki *Pardé* (*Pordoy*), *Igrictelek*, *Átoltelek*, *Kerekegyház* községek lakói. Abból a körülményből, hogy Tordának ó és új része már 1332-ben, a pápai dézsmák regestrumában meg van különböztetve (*vetus et nova Torda*,) következtethető, hogy Újtorda e községek lakóiból alakult. *Szentmiklóst* Mátyás csatolja Tordához 1467-ben elvevén a nótázott Losonczi-(Bánfi-)aktól, *Egyházfalvát* (— *Szentfalva* —) pedig Báthori B. 1602-ben.

A város a sok kún, mongol zaklatás, pusztítás után kissé megkönnyebbülve, a XIII. sz. végén kezd föllendülni. A lakosság jó része, a válságos időkben a hegyek közt, kivált a bevehetetlen Tordahasadék barlangjaiban keresve védelmet, megmaradt s a hozzácsatlakozott községek lakóival és birtokával számban és vagyonban megerősödött. V. István a tordai lakosoknak önkormányzati jogot ad s egyúttal a várost a királynak és vajdának való adófizetés kötelezettsége alól felmenti. III. Endre az igazságszolgáltatás tekintetében is önállósítja. Ez időtől kezdve az erdélyi országgyűlések székhelye nagyrészt Torda. Az aranyosparti nagy síkság az erdélyi magyarság Rákosmezeje. E hely 1288-tól a XVII. sz. végéig százhusznál több országgyűlést látott s magyar királyok sokszor fordultak meg a városban. De a századok viharából is bőven kijutott Tordának. Mongol, kún, besenyő, német, oláh kóborlás sokszor tette a földdel egyenlővé s vágta, gyilkolta lakóit. Ebből magyarázható az a szokatlan jelenség, hogy tíznél több községet olvasztott magába s exponált helyzetéből érthető az is, hogy a XVII. sz. folyamán kétszer telepítenek ide kipróbált vitézeket s a harmadik telepítés emberei is várvédők voltak.

Naprághy erdélyi kath. püspök írja 1606-ban Rudolfnak, hogy Torda és Dés, az áriánusok e két nagy városa és székhelye meg van törve, tűz által merőben elpusztítva; oda új telepítés szükséges s az elmenekült nyakas áriánusokat csak a katholizálás feltételével kell visszafogadni. — Pedig a város új kiváltsággal új erőt meríthetett volna a fejlődésre; ugyanis 1602-ben Báthori Zs. kimondja, hogy a tordai polgárság nem nemesíthető, de a városban lakó vagy ott valamiképen illetékes nemesek sem

élvezhetnek semmiféle kiváltságot a város területén s a terhekben a város polgáraival egyaránt résztvenni kötelesek. Egyúttal rendeli, hogy a kihalt nemesi családok birtoka ne a fiscusra, hanem a városra szálljon.

De a telepítések sem késtek. 1619-ben kelt Bethlen Gábor alapító levele, a melyben a Básta György nyomában porrá lett s ezért lakatlan Újtordát hűségese palotás vitézeinek adja, a kik összesen háromszázharminchárman Geréb András kapitánysága alatt vannak.¹ A települőket mindennemű adófizetés terhe alól felmenti, mindnyájukat egyenkint és összesen nemesíti. Tíz esztendeig — úgy látszik — teljes függetlenségben éltek választott főhadnagyuk alatt, mígnem az 1628. 9. r. t. c. kimondotta, hogy bizonyos tekintetekben a városi hatóságnak vessék alá magukat s liber báróságuk szűnjék meg.

1658-ban a bucsáki tatárok pusztítják Tordát s ürülnek »uratlan, pusztas sessiók«. Ezekben telepednek meg a lugosi és karánsebesi nemesek és városi rendek, akik — ámbár megesküdtek Rákóczy embereinek, hogy e két helyet, Lugost, Karánsebest fel nem adják, inkább a szigetiek példájára feláldozzák magukat, — a várat, nem bizván falaiban, Barcsaynak feladták. Minthogy a fejedelem Tordát rendelte lakóhelyül s ezt a rendek is elfogadták s megerősítették, a telepedés 1659 szeptemberében megtörtént. A települők számát nem ismerjük.

1661-ben a Kemény Jánost kergető tatárok újra elhamvasztják a várost, lakóiból sokat levágnak; a gazdátlan jószágok száma megint felemelkedik s ezeket ez alkalommal az 1660-ban feladott nagyváradi vár bujdosó hőseinek ítélik. Apafi 1668-ban kiváltságlevelében jogaikat elismeri, meghagyja. A váradiak készségét, hősiségét, serénységét kiemeli s azoknak, akik Várad nevezetes, örök időkre tündöklő ostromából élve kijöttek s onnan el kelle bujdosniok, valamint a velük együtt bujdosó többi váradiaknak adja az elhagyott, pusztas telkeket, amelyek Désen, Egyházfalván, Ó- és Újtorda városban s általában Torda és Belső-Szolnok megyében található. Egyszermind a sóvágók kivételével az egész város polgárságát egyenkint és összesen nemesíti s a megye zászlója alá rendeli. — Abból,

¹ Nevük teljes sorát l. az oklevélben: Weress S. id. m. 15 s köv. 11. Köztük sok a székely nevű.

hogy a nagyváradiak települése előtt az ótordai családnevek száma ötven, 1679-ben, a település után pedig százhatvan, következtethető, hogy a jövevények száma közel lehetett a kétszázhoz. Apafi nemesítésével a rangkülönbség Ó- és Újtorda lakói között megszűnt, (az utóbbit már Bethlen nemesítette,) a város lakói egyenkint és összesen nemesek voltak.¹ Mert eddig Ótorda főbírája, Újtorda főhadnagya alatt külön szervezetű két város volt. Ekkor azonban az eggyé lett két város keblí constitutiót alkot, tanácsot szervez, melynek hatásköre az egész Tordára kiterjed. A fő elöljáró neve innen kezdve 1872-ig főhadnagys csak azóta polgármester.

Határaik azonban 1672-ig el voltak különítve. Ebben az évben egyeztek meg, hogy csordáik együtt vagy egymás határain legelhessenek.²

A kuruc világ izgalmaiból kijutott természetesen ennek a városnak is. Jön a labanc, jön a kuruc, Tige, Guti, Kaszás, újra labanc, újra kuruc, dúlás, rablás, vér, nyomukban rom, hamu. Fölperzselik a házakat, elhajtják a barmokat, összetapossák a szőlőket, vetéseket. A lakosság fut a havasra, Pusztáegresre, Járába, Nagyoklosra, 1707-ben a távozó magyar sereggel 160 szekér tordai indul bujdosásra. Mire hazajöhetnek 1711 után, az ótordai piacot úgy felferi a gaz, hogy a tehén nem látszik ki belőle. Így mondja a hagyomány.

És kijutott az utolsó nagy zivatarból is, ha Zalatna, Enyed sorsára nem is jutott.

Ma, a béke idejében, mint minden városunk, halad, gyarapodik, nemesül. De még mindig látszik, kivált Újtordán, hogy az egész város nemes és katona volt. Lakója keveset gondolkozik, keveset és vontatva beszél, sőt valósággal únja a beszédet. Amit mond, színtelen, hatástalan. Közmondásban, fordulatokban, retorikai fogásokban pl. a székyhez viszonyítva igen szegény. De ez már általában jellemzi a városiak beszédét. Sokszor kever azonban a magyar beszédbe oláh közmondást, sójátékot, mondván:

¹ Ily város még kettő volt Erdélyben: Dés és Zilah.

² A teljes egybeforradás — úgy látszik — nehezen ment. Alig hogy megalkották a szép constitutiót, egy év múlva az újtordaiak azzal fenyegettek, hogy ha az ótordaiak bort visznek az újtordai sokadalomba, beverik a hordók fenekét. De — határozta Ótorda senátusa — Thúry Ferenc senátor uram csak azért is vitessen bort fel Újtordába, ha beverik a hordókat, assecurálják, borának árát plenarie ára szerint megfizetik.

jól mongya az oláh, hogy..., vagy: ...ahogy az oláh mongya. Mert keresni kell az olyan tordait, aki nem tud olá hul. Az oláhság a kuruc világ idején vert fészket a városban, amint ezt egy igen érdekes oklevél bizonyítja.¹ De bizonyítja késő jövetelét az is, hogy csak a két temetőalj haszontalan agyagján kapott helyet. De elég az, hogy a béres, a bács, a hodályos oláh. Juhval, szarvasmarhával az oláh jól tud bánni. A béres kedvéért aztán az egész ház népe megtanul olá hul s vele való beszédét még olá hul nem tudó embernek is olá hul idézi s csak nagy kínnal tudja magyarrá fordítani, kivált ha valami nehezebben magyarázható szó lás van benne. Szinte megütkezéssel veszik tudomásul, hogy valaki tordai létére nem tud olá hul.

Magától értetődik, hogy a lakosságnak nem minden rétege beszéli azt a nyelvjárást, amelynek sa játságait összegyűjteni igyekeztem. E sa játságok inkább Újtordában, mint Ótordában keresendők. Újtorda még ma is inkább egy nagy falu hatásával hat, míg Ótordában van a városi élet középpontja; itt vannak az iskolák, hivatalok, piac; itt laknak az intézetek alkalmazottai, hivatalnokok, kereskedők s az iparosok is jóval nagyobb számmal. Az ótordai polgárság beszéde egészen közel áll a köznyelvihez. Például az *á* labializáló hatása a rákövetkező szótag *a* hangjára, az ótordaiak nyelvéből kezd kiveszni. Erre int az a csúfoló mondóka is, amit ótordai gyermekek kiabálnak újtordaiak után, ugyan érthetően hangsúlyozva azt a bizonyos szótagot:

*Újtördábo, a vásárbo
Misköciné ládjájábo
Egy pogácsó.*

Viszont Ótorda szélein, kivált az úgynevezett Szindipatakban lakók nyelve az aranyosszékihez áll egészen közel. E szélekre újabban költöztek be a szék ből és a megyéből, kivált mióta gyárak épültek a városban. — Torda régi lakóinak nyelvi hagyományait tehát Újtordában kell keresni.²

¹ Orbán id. m. 270. l.

² A tordai nyelvjárásból mindössze Kanyaró Ferenc közölt néhány szólást és tájszót (Nyr. 18: 95., 184.). Ezek közül Tordán nem hallottam a következőket: *apol, dūd, elsuwaszt, elebed, gudu, hōbörtös, lehenda, lesarabol; a tronf, istrang* szavakat a jelzett értelemben; nyilván sajtóhiba van ezekben: *csavara, elsurgyárni* (e h. *csatara, elsurgyárni*, Nyr. 18: 95.). Továbbá ezeket: *serül, összehederál, kiváltozik, innya, rebdálj, alá-s-felez, olyan mint két váltott, bosonyázzatok*. (U. o. 184. l.). Hitelességük iránt nincs kétségem.

Felhasználhatók volnának Jankó említett néprajzi tanulmányának azon részeiben közölt szók, amelyekben kifejezetten tordairól beszél, pl. a mesterségekről, sóbányászatról s főként helynévgyűjteménye. (13. l.) Jankónak egyébiránt nem volt célja a tárgyi néprajzzal kapcsolatos szókat mind összegyűjteni s a néprajzi tekintetben kevésbé értékes eszközök részeire megépen semmi gondot sem fordított, ez különben természetes is. Az összefoglaló tárgyakkal kapcsolatos szókészlet nem oly egységes és általános az egész területen, Tordán, a székben s Torockón, mint ahogy Jankó tanulmányából gondolható. A különbség tájszógyűjteményekben nem látható néprajzi ismereteim fogyatékosága miatt, bár közölve van egy pár könnyen magyarázható tájszó. Az összehasonlítás tehát máskorra marad.

Jegyzet. A tordai nyelvjárás történetéhez némi adalékkul közlöm a Magyar Nyelvőr 1906-i évfolyamában Tordai Tamásnak a XVI. századból fönmaradt lapszéli jegyzeteit.

A NYELVJÁRÁS.

Hangok képzése.

E tekintetben nem sok a megjegyezni való. Az *e* hang hosszú megfelelője, amely többnyire szótagzáró *l*, *r*, *j* előtt, de egyebütt is¹ hangzik, a rövid *e* képzése helyénél valamivel mélyebben keletkezik, de nem a nyelv magában, hanem az egész állkapocs száll alább s eközben természetesen a szájüreg is nagyobb tágasságú.

Hasonló körülmények között hasonlóképen módosul a többi magánhangzó is: *csömör*, *irtam*, *bôjtos*, *dugúl* stb. De ezek képzésekor már maga a nyelv is alább száll s kevésbé az egész állkapocs. Ez utóbbi magánhangzókat illetőleg azonban e jelenség nem általános s használatának határát nem sikerült megállapítani. Annyi tapasztalható, hogy inkább azok beszédében hallszik, akik a megyében eléggé elterjedt módon vontatva beszélnek. Akiknél tehát megvan ez utóbbi sajátság, azoknak beszédében e mélyebben képzett széles ejtésű hangok is rendszerint hallhatók. Minthogy e sajátság a tordai nyelvjárásban nem mondható általánosnak, a mélyebb képzést nem jelzem.

Az *a* hang már sok helyről ismeretes. Ez a hang hallszik néha utolsó nyílt szótagban, ha az előtte való szótagban *á* hang van. A nyelv az *o* képzése helyén áll, az ajakzárás az *a* hangnak megfelelő. Minthogy sokkal gyakrabban áll a helyén tiszta *o*, ezt a hangot sem jelölöm.

A zárt *ë* hang sem hiányzik e nyelvjárás hangzórendszeréből. Egészen rendszeren képződik, de csupán öt szóra szorítkozik, ezek: *dëák*, *lëán*, *rëá*, (*rëjá*.) *mëénk*, (*mëjénk*.) *tëétek*, (*tëjétek*). A megye sok helyén e szók még zártabb hangúak: *diák*, *lián*, *riá*, (*mijénk*, *tijétek*) s ezek Tordán is hallhatók.²

¹ Ha a beszéd nincs indulat nélkül, pl. *mënyny ël innët!* — *Nëm hiszem!* (Az első megvetőleg, a második csodálkozással.)

² Tudni méltó, hogy itt a semivocalis *u* *ü* hangokat is ejtik mégpedig szó elején két marhaterengető szóban: *uä-üë*.

Szabályos minőségi különbségek.

Szabályos különbségeken a köznyelvitől való azon különbségeket értjük, amelyeknek kiterjedésüket megmutató szabályaik vannak, szemben azokkal, amelyeknek kiterjedési határát csupán az illető különbséget mutató szók teljes felsorolásával mutathatjuk meg.

Igen szembetűnő s egészen törvényszerű sajáttság, hogy az *á* hang a rá következő szótag *a* hangját *o*-vá teszi: *háto, lábo, fáro, máro, táco, páco, várjo, ájjo, láttyo, ablakábo, hátávól, kór-bácsól, háznok, várnok, fáznok, házos, nyálos, tálos, várjonak, ájjonak, hátomat, jártotam, csináltotam, fájtottya, csáltossan, átólvető, átojábo, nyálossávól, várhottátok* stb. Az *á*-nak csak akkor van labializáló hatása, ha az *a* vele egy szóban van.

A köznyelv rövid *o* hangjával szemben *a* van általában hangsúlytalan (első szótag után következő) szótagban, a *szigoru* és *templom* szó kivételével: *Ilana (Ilona), katana, szalanna, csúfandáros, lapacka, tárgyanca, bicsak, malázsa, gabana, vacsara, palata (palota), szaparit, gyalag, majam, lucsak, tulak, nyirak, hurak, suttyamba, bizanyisten, abrasz, abrancs, kapacs, cincag, vacag, puffag, dadag, bugyag, szuszag, ámojag, csattag, kuparadik, ösz-szesuguradik, kifecamadik, lerakadik, tapagat, mutagat, megbukatt, élhájlatt, csapatt, jártotam, csináltotam, futattam, futatt, kalapas, magyaras, Aranyas, vagyak, vagyan, vattak, városatak, bicskam, cukrad, májmat, csuprat*; *o* van hangsúlyos szótagban (kiv. *na = no* és *magyaró = mogyoró*;) ott (de *imitt-amatt*), *onnan, oda, oka, mongya, kofa, rongyam, honnat, botamat, sokat, ingomb, somfabot*; *-o* van a második szótagban, ha az elsőben is (*ó, ô*) van: *ostora, nyomorúság, pocok, homlok, bôjtos, bogos, tokos, fokos, dobolódik, dôgozik, bolondazik, mostohannya, sonkojas, porondas, élkomojadik, forog, mozog, csorog, bôrzos*; de a ragok előtti kötőhangzó *s* a *-hoz* rag nem illeszkedik: *szokatt, romlatt, fogam, fogatt, kibomlatt, bôjtann, rôjtat, csókat, fôtat, tokat, pockat, bôtann, mondam, hozad, ôttak, (oldtok,) fôt-haz, rongyhaz*; a kötőhangzó nem illeszkedik a *k* többesképző előtt sem: *botak, pókak, pockak*. Megmarad a szótagzáró *l, r, j* nyújtó hatásának megszüntével röviddé vált (nyílt szótagba kerülő) *o* is: (*patkólt, piszkójjá, sípól*;) *patkolás, piszkolak, sípolak, bátoram, márkolászik, márkolás*.

Van egy pár szó, amelyekben a szótagzáró *l, r, j* előtt

szokásos (hosszú) *ô* helyén is az *a* általánosabb: *pistáj, társáj, sugárgat, majárság*, s néha ezekben is: *latâr, kapâr, kacâr*.

Ezek állanak nagyjában az *ô:e* különbözésre nézve is: *bükkeny, prücsek, rücsök, külen, küszeb, ürem, bürek, Fülep, üszeg, nyüzseg, büdess, rühes, füstet, búrkét, prücsket*, (de gyakoribb: *püspök, füstös, kúdöz*;) *ö* van a második szótagban, ha az elsőben is ilyen hang van: *göröngyes, ôrdög, hôrcsök, törökes, röhögek, köhögek, görög, gyöngyösen, kôdök, közös, kôcsön, között, gözös, ötös, tötött* (= partic.; a perf. praet. *tôtett*), *öntöz, kötöz*, stb., sőt *szötös, kötös* (szöttes, köttes), *örög, közöpbé, tötölék, megöölöli, ölömbe, ötönn*; *kötem, kötett, közem, jôjjen, kôccsen*; az *s* képzővel alkalom szerint képzett melléknevekben a kötőhangzó nem illeszkedik s néha az illeszkedős alakkal szemben jelentésben elkülönül: *köpes* (ami le van köpve), *szöszes, fôdes* (a földből kitépelt murok); *löcsös* (= idéetlen, görbe, hórihorgas), *löcses* (a szekér, szemben a székely löcstelennel); *göcsös* (a vackorfapálca, amin sok göcs van), *göcses* (a deszka egy-két göccsel). Nem illeszkedik a *k* többesképző előtti kötőhangzó s a *-hez* rag: *göcsök, löcsök, göcshez, löcshez*; *fôdhöz váglok*, de: *s mikô odaértek a fôdhez* (= ager). *Csörömpölek, könyökölek* (vö. *patkolás, markolászik*); de *göndöredik, gyönyörkedik*.

A második szabály ellenére *e* van ebben: *gömbec* (kövér gyermek gúnyneve), s néha ebben: *tömléc (tömlöc)*.

Hosszú *ô* helyén *ê* van ezekben: *fütyürêl, gürrüzdêl, dürrücskêl (dümücskêl, gyümücskêl)*.

Mindezekből az látható, hogy *e* nyelvjárás illabiális színezetű, bár ezt a jellemvonását az *á* következetes labializálása erősen ellensúlyozza. Hogy aztán a nyelvjárás az illabialitásra törekedik-e, — igen kevés lévén *e* nyelvjárás történetére vonatkozó adatunk — nehéz megmondani. De mégis abból, hogy az állandósult jelentésű alakokban, melyek bizonyára régiek, illeszkedés van, holott a friss képzésekben s a ragozásban a kötőhangzó nem illeszkedik, arra lehet következtetni, hogy *e* nyelvjárás csakugyan illabialitásra törekedik. (Vö. *göcsös: göcses, köpes, löcsös: löcses, fôdhöz: fôdhez, tötött: tötett*).

Ritkán hallható a tordai nyelvjárásban szótagzáró *l, r, j* előtt szűk ejtésű hosszú magánhangzó, nem különben olyan szótagokban, amelyeknek *l, r, j* hangja más mássalhangzó elől kiesett: *bôjt, tôr, jôl, tanâl, îr*; *vôt, ôd, fôt, szögálló*; gyakran egybeütt is széles ejtésű hallható: *fôz, tûz, dobolôdik*, de ez már

nem általános; azonban mutatja, hogy a szűk ejtés általában nehezebbre esik a beszélőknek. Szótagzáró *l, r, j* hatására hosszú magánhangzók jelein a szélesejtés jelezve van (*bôjt, jól, vôt, szôga*).

Szabályos mennyiségi különbözés.

Szótagzáró *l, r, j* előtti rövid magánhangzó megnyúlik: *él, álma, ôrvend, írha, pûjka, bôjt, rôjtos, csûllag, szûjjas, újjas, fûllad, gyûlka*. Élénkebb beszédűek nyelvében azonban az ily természetű hosszú magánhangzó megrövidülhet szó végén, ha a szó egy ilyen mássalhangzón végződik (*él, fél, kerül, zavár, tanul, fôj* stb.), a következő szó pedig magánhangzón kezdődik s a két szó egy szólamban van: *el is | atta vóna; tanul ô | ott is*.

Szabály nélküli különbözések.

A) Magánhangzók.

I. Minőségi különbözések.

a) A köznyelvinél zártabb.

a: o: *lopta, loptapecsenye, Sinfólva* (tán a *Szemmájfólva* analogiájára,) *vosárnop* (*vasárnop*), *csohán, szovam, jóvadra, ôrca, borozda, rogya, rogyog, sorok, sôrkantyu* (de így is: *ragyag, sarak, sârkantyu*), *boka, (baka), horokáj, szotyôr, kifokad, loboda, kolopács, okól, poronyu, olosz, lôt* (= la t. súlym.), *sorogja, osztán, hôtakat, meghôt, Boconi* (= Baconi).

e: i: *eriggy* (= eredj), *kinyér* (*kenyér*), *igyenés* (*egyenes*), *csics, pôrculán* (*pôrcelán*), *ingemet, nyihán* (= néhány), *enyím, pinész, girinc, fodôrminta, kilis* (= kelés), *ôliánder, petrólium, pihe, áristom, isztina, telí, telíbb, hinnye* (= ejnye), *mántül* (= mantel).

é: í: *csíp, csípêlni, zsimbes, zsimbêl, kukurigól, kilis, babírlevél, butília*.

o: u: *mangurûl, bugja, fínium, kukurigól, úcsudik, dung, dungó, suhutt, suhuvá, hunn, hunnat, mucsak, húnyam, alatt, fârcsuk, dínium-dánium, kûdus, kûdûl, nyakamcsugujájjo, ûrmó, Vîlmas, csuda, mandula, sujam* (*sojom*), *csutura, cubák, bung, bungat, bungattyu, tubák, poronyu, vakaru, Bârduc* (*Bardoc*), *udvas, (nyugunni, szagûl, Bakucs, napus, hónapus, ivutt, szivutt, hivutt, makucs)*.

ö: ü: *jü, gyü, hetfü, büzûl, gyükér, nyü* (*kendert*), *szünynyeg, gyümücskél, nyüszüléán*.

b) A köznyelvinél nyiltabb.

u:o: *onoka, kôcs, lónátikus, csôrgó, ozsonya.*

ü:ö: *tö (de tüddzel), töröl, csôtörték, ülö (= ülü, ölyv), dôl, dôt, közből, szöcs.*

c) A köznyelvvel szemben labiális.

e:ö: *szötös, kötös, örög (öreg), öste, közöpe, (ölömbe, ölödbe, megöli); l. még a kel ige ragozását.*

i:ö: *ösmér, ösmét, (esmér, esmét, ismét).*

i:ü: *hütes (hites), rüdeg, mü, tü, мүк, түк, lüdere, füle-müle, süket — (L. még a:o).*

d) A köznyelvvel szemben illabiális.

ö:e: *nevendékléán, pêrgél, feredni, csereg, pêrgettyü, fêrgettyü, csêrgettyü, csengettyü, esztike (= ösztöke), serény (= sörény), fereszt, nyeg (s a köznyelvben ingadozók, mint: sêr, fél, pêr, seprü, sepêr, veress, felett, lefelez, megöl, megett stb.).*

ü:i: *innep, bikfa, mihêj.*

(L. még o:a. — Egyéb különbségek a tájszók közt s az utánuk köv. függelékben.)

II. Mennyiségi különbségek. (Időmérték.)

a) *Hosszúak.* A királyhágóntúli nyelvjárásról tudjuk általában, hogy nagy szerepük van benne a hosszú magánhangzóknak. Áll ez a megfigyelés a tordai nyelvjárásra nézve is. Az *l, r, j* nyújtó hatása egészen következetes, s az így támadt hosszúság irányadó a nyiltabbá válást illetőleg is, tehát e hangok e tekintetben a másnemű hosszú hangok természetével bírnak.

Az alábbi gyűjteményben nincsenek benne azok a szók, amelyeknek ama magánhangzója csak szótagzáró *l, r, j* előtt hosszú, nyílt szótagban azonban rövid, mint pl. *bôr (boros, borát, borak), pôr (poros, poram), tôr (törek, törés), tanul (tanulás, tanulak)* stb. Tekintettel azonban az alábbi szóknak székely s kivált háromszéki kiejtésére, vannak benne olyanok is, amelyek az irodalomban (köznyelvben) is rendszerint hosszúak:

bíbe, bíbelődik, bíbôr, bír (bíram, bíró, de bírakazik), bíz, (bíztottan, abiza, bizanyisten), bízik, búg, bûtôr, búvár, (buvik, buvunk stb.), búza, bün, (büntet, büntetés), búvész, búz, cím címér (főrcímér = vorzimmer), csíbôr, csík, Csík, csíp, csípó, csípös, Csíszér, Csíszár, csíszól, csíz, csókoládé (csók anal.), csúf, csúnya, csúszik, csúz, dícsér,

dícsőség, dínium-dánium, dísz, dől, (döllingezik, dölek, féldölés stb.), dúzzad, dúzzag, főj, fúr, fűvárlevél, fűrés, fűszér, fűz, (fűzek stb. füddző), fűzfa, gézengúz, gúnár, gúnya, gúzs, gyék, gyúr, gyűl, gyűlöl, gyűr, gyűrű, gyűszű, híd, híg, hímez-hámoz, hír, hízeleg, hízik, hõjog, húnycik, húnycacska, húr, (hurak), hús, húsz, (huszanegygy stb.), húszár, hüz, íge, ígér, így, íny, ír (fn. ige), írosváj, íz, izzad, kígyó, kémél, kín, kínál, kísér, kísértet, kőríz, Kőrözs (folyó), kút, lág, Lágasi, lúdaskáso, Lúdas, mód, művész (aramműves, mihéj), nyíl (fn.), nyír (fn. és ige), nyíretytyü, nyúl (fn.), nyáz, nyüg, ócsu, ócsudik, ór, ós, óv, pipógya, príbék, próféta, púp, rúd, síma (simit, simúl), sík (síkárról), síp, sír (fn. és ige), sóvárog, súgár, sűröl, sűrű, szíd, szín, szítat, szór, szúr, szúk (szükség), szúr (fn.), szúr (szürem, szüred, szüri stb. de szüret), szüz, tímár, tíz (tizenegygy stb.), túr, Túr, túró, tuzak, tükör, tűz (tüzes, tüzet, tüzek, tüzenn, tüzem stb. tüszéj = tüzhely), tyúk, úgy (ugyan), úr (úri, úrizál, úré, de uras, urat, urak, urann, urálkadik), úszik, út, üz, vidék, víg, víz (vizér, vízé, víztől stb. de vizet, vizess, vizek, vizenn, vizél), zúg, zúzájjo, zúzmará, zsír, zsúfol. (Zárójelben csak a kivételes rövidék vannak teljes számban, amelyekből való tovább képzés v. ragozás természetesen szintén a rövid magánhangzós alakból történik. Egyébiránt e gyűjtemény nem mondható határozottan kimerítőnek.) A zárójelben levők kivételével e szavaknak minden ragozott és képzett alakjuk hosszú magánhangzójú.

b) *Rövidék.* Rövid az -u ü melléknévképző: *magastetejü, nagyfejü, bálkezü, jókezefogásu* s általában -u ü a szó végén, (kiv. bú, fű, hű, nyü (ige): *nyü* (fn.), *fu* (*fu* a szél), *hegedü, eskü, könnyü, gyepü, vakaru, vajju, gyűrű, gyűszű, ágyu, fu, keserü, bungattyu, csengettyü, gyalu* stb.; továbbá *kiván, irigy, mirigy, hügy, ügyes, szuszék, nyirákseprü, írtozik, utállom, posta, kostól, nyöstén, vérszipó, tudós, ügyé* (= ügy-e), *fökötö, ruca, gyufa, mezitláb, mutat, kutat, dug, rug, sug, cukör, csupör, dudás, gujás, pipa, divat, vigyáz* stb.) melyek közül nem egyet néhol Erdélyben is hosszú magánhangzóval ejtenek.¹ Mássalhangzói pótlónyújtás látszik ezekben: *huggyazik, szikkad, szunnyag, szunnyókál, tüddzél, zsupp.*

Az *aj, ej, éj* (aj, ej, ély, éj) diftongusok helyén *é* van a következő szókban: *paré, taré, karé, gané; té; bõrbé, fõrté, kovárté, mé, sãrgyé* (= sordély; madárnév). Valószínűleg ide tartozik a *Pãrdé* helynév is, mely az oklevelekben *Pordoy*-nak, a XIX. sz. elején *Pardély*-nak van írva.

¹ Pl. Udvarhely megye némely részében: *mútat, kútat, kíván, ügyes, útál, kóstol, szíp, vígyáz, húgyozik* stb.

B) Mássalhangzók.

I. Minőségi különbségek.

Már előbb kellett volna említeni, hogy az *ly* hangot e nyelvjárás nem képezi. Általában *j* a megfelelője, de van három kivétel s ezek közül kettő igen érdekes. A köznyelvi *csáklya*, *fáklya* szókat Tordán így ejtik: *csáklia*, *fáklia*, holott így volna várható: *csákja*, *fákja*, (mint *mákja*, *rákja*), vagy így: *csákla*, *fákla*, ámbár ilyen példa csak egy van e nyelvjárásban: *zsemle* (*zsemlés*).¹

Természetesen az *lj*, (*llj*) kapcsolat is hasonul: *ájjon*, *hájja* *talájjon* stb. Van példa az *l*, *ll*:*j*, *jj* megfelelésre: *tojófánk*, *megtojúl*, *tajiga*, *kajiba*, *átójábo*, *bejül*, *fejül* *féjjobb*, *béjjobb*, *kéjjobb*, *vájju*, *méjjem*, *méjjeszt*, *dújjeszt*, *pujiszka* (*puliszka*), *pájinka*, (*pálinka*). Nagybárára szintén csak < *lj*.

n : ny: *húnyam* alatt, *keszkenyő*, *tekenyő*, *nyüszüléán*, *disznyó*, *ozsonya*, *dunya*, *nyöstén*, *nyápic*, *lazsnyakól*, *Demény* (hangátv.?), *Bölönyi*, *nyihán*. Továbbá a következőkben két magánhangzó között: *kalányoz*, *kalánnnyól*, *paplanyas*, *kappanyaz*, *szappanyaz*, *bőjtórjányos*, *búrjányos*, *csohánnnyól*, *ispányok*, *Isvány úrfi*, *szerecsenyek*, *ártányok*, *tehenyek*, *tömény is kél*; más *n* végű szókban megmarad e hang; (hallható még *borostyányok*, *Kálmánnnyól*; nb. *keresztény*). Nagybárá szünet, vagy mássalhangzó előtt még ezekben sem ejtenek *ny* hangot: *bárán*, *tokán*, *mokán*, *lián*, *aszszan*, *alacsan*, *sován*, *szegén*, *lepén*, *legén*, *kökén*, *kömém-mag*, *törvénszék*, *patkántúrás*, *takampóc*, *hánször*, *hán van?* (mássalh. előtt term. orrhangúak). Mindig *ny* van ezekben *menyből*, *genytől*; különben is hosszú mássalh. van bennük. A *meny* rokonsági fogalmú szó mindig személyragozva van, tehát az *ny* mindig magánhangzók között.

k : g: *cégla*, *bángó* (= bankó), *galicka*, *üszeg* (*üszkes*), *lag* (= lakk), *kukurigó*, *kukurigól*, *pérgél*.

sz : c: *decka*, *plájbác*, *kopac*, *hórpac*.

s : cs: *bekecs*, *makucs*, *Bakucs*, *Bíracs*, (írva *Bakos*, *Birs*).

sz : s: *tarisnya*, *cseresnye*, *kestyü*, *pistáj*.

l : r: *férsing*, *túnêr* (= tunnel), *batúr*, *dúdorászik*.

(Egyéb különbségek a tájszók közt s a függelékben.)

¹ V. ö. még: *lián*: *lyány*, (*leány*, *léán*).

II. Mennyiségi különbözések. (Időmérték.)

a) A köznyelvvel szemben hosszú.

l:ll: *fállad, fállánk, műllat, tudogyálladás, állom, vállik, nyállik, húllat, döllingezik, műllik, szöllak, nyállik, nyállós, nyállánk, zállog, köllera, böllint, szögálló, utállom, restellem, remellem, szégyellem, nállom, töllem, röllam, felöllem, belöllem, mellöllem, előllem, véllem* (stb. de veletek), *ëllem, ëllemista, Bélla, csudállotas.*

s:ss: *juss, kissebb, hamiss, eröss, jukass, sebess, hegyess, veress, üress, vizess, magass, lapass, pirass, büdess, töviss, pappirass, szarass, szoross, dícsösség.*

sz:szsz: *roszsz, boszszuság, vijaszsz, egészsz, bajuszsz, szuszsz, leszsz, szeruszsz.*

k:kk: *bakk, bakkancs, cibakk.*

gy:gygy: *egygy, (egygyes, egygyet, egygyen, egygyek, egygyenként, egygyetlen, egygyütt; eccëre; egyenes, egyenget, egyetembe, egyedül).*

t:tt: *csatt, gutta, láttotytya.*

ny:nyny: *szünynyeg, szunynyag (= szúnyog), szunynyad, szunynyókál, Tunynyagi, (írva: Tunyogi).*

Mások: *béheged, pappirass, poff, tuccettet, ducc, élsáppod, sáppott, jáccint, kacscint, csimmaz, ámmen.*

j (ly, l):jj: *sűjjed, sűjjas, hējjet, hējjes, hűjje, vájju, szűjjas, szájjos, újhat (mn.).¹*

b) A köznyelvvel szemben rövid.

Itt mindössze az *rr* hang viselkedéséről van szó: *óram, órát, várak, várás, főrík, főraszt, főrás, főradás, vīrad, ére, mēre, éről, mēről, mērűnnen, Bara* (írva: Barra), *fére, dére* (< *ferre, *derre < félre, délre), *két krájcéaro* (= két krajcárra; csak ebben az egy szóban; egyebütt *börre, bodorra* stb.), *hēre, hēről, Udvār-hērē, Vásárhēről* (< helyre ill. *hējre, *hērre).

Néha a különben rendszerint hosszú *ll* is röviden vagy a rövid és hosszú közötti átmeneti időmértékkel képződik. Többnyire rövid ezekben: *álomiskola* (= állami iskola), *válólkázó*. NB. *tejes vijola, tejes szekfü* (= teljes v., t. sz); talán népetimológia, mert a *teljes* szót e nyelvjárás különben nem használja.

¹ Ha a beszélő indulat hatása alatt van, gyakran hosszan ejti a mássalhangzókat (nemkülönben megnyújtja a magánhangzókat) még szó elején is: *honnat a fffenéből agygyan?! — örrrökké montam!* stb. Ilyenkor az illető hangok időmértéke a rendes hosszúságnak sokszorosa lehet.

A hangok találkozása.

Magánhangzók. A hiátus hangkilökéssel van elkerülve a következő szókban: *gazdaszszan, uccâjtó, mostohapja, mostohanynya, kamarispán, agygyide, hagygyél magát* (= adja ide, hagyja el), *hocide, acide, habide* (hó bé ide), *esztendijenkôr.* Gyenge *j* hallszik a hiátusban, ha az egyik hang *i* (v. *ë*): *ifjaszszan, fájin, máji, hiju, angyálfija; rëjá, lëján, mëjénk.* De gyakran ejtődnek *j* nélkül is. A *menyek* igét így is ejtik: *mEEK* s e két *e* közt *j* hangzik: *mejek* (t. 1. személy *mejük*). Soha sincs *j* ebben *düett*-(szemü), holott az ige *düjjed*. Két szó közt támadt hiátust (a fentiek kiv.) nem tölt be e nyelvjárás: *eccê-eccê, há én, mé ücc? mikô írt?* stb.

Mássalhangzók. Az *l, j* hangok, nagyobbára *t, d* előtt, hiányzanak a következő szókban:

ôt, fôt, vôt (vôna), gyût, nyût, gyût, bôt, kiját, vát, kôt, rikôt, sikôt, ôt (tüvel), *kiôt, tôt, bôt* (= bolt), *hôt, mekhôt, kôtözik, ôtözik* (élbütt, füttam), *suhutt, ôd, fôd, tôd, kûd, hód, fôd, zôd, ôdál, kûdus, kûdül, kôdök; páco, táco, pénsztáco, pôc, nyôc, Miskôci, kôcsön, gyôcs, gyümôcs, kôcs, ôcsó, bôcsó, sümôcs, tôgyfa; dógózni, szôga (szôgál, szôgálló); nélkül; mônár (mólnár is);* — az *él* igekötő *l* hangja is többnyire elmarad: *ékütte, ényávogja magát,* stb.

Egyebütt úgy a *j*, mint az *l* megvan, pl.: *fôjt, bôjt, sûjkól, álma, bôles, bôlha, szílva, tanált, talált, halált* stb.

A *d, t* s kivált a *j* hangot mássalhangzók között ritkán ejtik: *vár még, kér többet, sîr még egygyet, dop te is, vág magadnak, gyúzs meg, tanízs meg* (felszólítók); *férhez ment, tesvér, Isvány úrfi, kërbe, asz mongya, asz biza, asse tuggyá* stb. De: *kért mellett, várt vôna, kért még egygyet* stb.

A hangtorlódást a szó elején ritkán kerüli el: *katuja, trinfi, trázso, kovárté, táneszli, párgo, ispotáj, pôröl, palánt, palacsinta; viszont: placinta, drót, gróf, grádics, plajbász, flintyika, flangéraz, krâjcár, strapa, szpûrkát* stb.

Az *-ért* ragból az *rt* többnyire hiányzik: *mé, fáé, pénzé, vízé;* az *r* a *-kôr* rag végéről: *akkô, mikô;* megjegyzendő még: *há* (hát), *mê* (mert), *mingyá* (mindjárt), *má* (már), *embê* (embér is) stb.

Alaktan.

Szótők.

V-tövüek. A **tó** névszó ragozása: *tóm, tód* stb. *tót, tónn, tók, tói hál*; *hő: hevet süt a nap*; *mijen hévség, van!* **rév:** *Hadré* (falu; hivatalosan *Hadrév*); *hadrei oláok*;¹ **hamu:** *hamus* (pl. a fazék oldala), *hammas* (a bársonyos arcbőr, az érett szilva); *hammas* a timárok bőrlúgozó medencéjének a neve; *töllu: töllus kosár*; **szív:** *jó szívél* (= szivesen; csak ebben az egy kapcsolatban *v* nélküli); **hó:** *hós a csizsmád*; *csak egy marék hóm vôt*; **szó:** gyakoriak: *szovam, szovad* stb. **tő:** rész az egész helyett = *tő (tőjje): szekfüt, űtettem tíz töt, olárózsát húszat*; mindig *tövestől, csövestől*. — A *v* tövű igékben a *v* asszimilálódik: *szinni, hínni, szösszsz, szöttek* (= szőtők) *szönnek, fűnnál, fűnni, rónni* stb.

Az *-ó* *ö* végű névszók a 3. sz. birt. rag előtt is megtartják e hangjukat: *ajtőjja, disznőjja, zsidőjját, bélsőjje, csípőjje, élsőjjin* (a hónapnak), *érdőjje, szőlőjje, veszsőjje* stb., — *de eleje*, (hat. szó: *elé, kiv. előre, előmbe* stb. *ájj elé*); *két esztendeje van, hogy nem láttom*; (de: *még van egygy esztendőjje, osztán hazajü*); *mindennek megvan a maga ideje*; (de: *fene egye meg az időjüt, mijen sár van!*) *ereje, teteje*. Megmarad a helynevekben is az *-i* mn.-képző előtt: *torockói, csákói, dombrói, brassói* (de *brassai posztó*); családnevek: *Toroczka, Brassai, Mezei*. NB. *érdész* (= erdész).

Hangrövidítő igetők: *ád, és* (= esik) *az eső, féd, hágy, kél, lel* (nem haszn. ige; csupán ama közmondásban él); *lép* (= lep), *lés, mér* (= mer), *nyél, nyér, nyés, vér, vész, vét*. Magánhangzójuk minden ragozott és képzett alakjukban megrövidül.

A hangrövidítő névszótókat illetőleg megjegyzendő, hogy hosszú hangzójuk a helyh. *-nn* rag előtt is megrövidül: *belenn, nyelenn, kezenn, meszenn, nevenn, legyenn, madarann, szekerenn, kerekenn, kötelenn* stb.² Hosszú hangzóval csak ezeket mondják: *nyáronn, télenn, lécenn, hétenn, gúnáronn, kalányonn, dará-*

¹ *réh* előfordul tordai tanuvallatásban a XVII. sz.-ból: *réh partot* (Szek. Okl. 6:1251. sz.). U. o. ebben a mondatban: *hogy a réset megjárná* nyilván sajtóhiba van, vagy a *réset* rossz olvasat. (V. ö. a XVII. sz.-beli s és *h* alakját.)

² V. ö. TMNy. 294. l.: »Csak egy ilyen kifejezés látszik Erdélyben rég megállapodottnak, t. i. *neven* ezekben: *jó neven, rossz neven, elég neven, panasz neven venni* stb.«

zsonn, mert ezek nem hangrövidítők a *hét* kivételével, (*hetüs, hetet, hetekbe*), de *-i* képzős melléknévi alakja is *héti, héti vásár*; ide tartozik a *sár* szó is, tehát *nyárt, sárt, télt, lécet, gúnárt, kalányoz, kalánt, darázsok, darást* stb. Ilyen a tárgyragos alakjuk néha másoknak is: *agárt, számárt, gyökért, mozsárt, bogárt, fedélt*, gyakran átviteles, v. megszorult jelentéssel. Hangrövidítők a köznyelvvel szemben: *cél, celet lönni; szél* (margo) ebben: *hájszeles, fél* (= a főtt tej föle): *felek, felet, felenn*. A köznyelvi *fonál* itt nom.-ban is *fonál*. (A *tüz, tíz, úr* féléket l. a mennyiségi különbözőségek között.)

A szótókra nézve figyelemre méltó alakok: *lapu, tollu, hiju, sziju, terü* (*terüs szekér*), *két napus, három hónapus, hetüs, dühüs* (tréfásan *dühü* is), *makucs, Bakucs, szagûl, aluszam, nyugunni, feküszem, hívü, szivü, ivutt*.

Kötőhangzók. Az infinitivus képzőjét s a jel. m. jel. idő egyes sz. 2. sz. *-sz* ragját kötőhangzó nélkül veszi fel minden egy mássalhangzón végződő ige (tehát azok is, amelyeknek utolsó hangja előtt *l, j* lehetett): *kitátni, kiôdni, kûdni, kôtni, gyûtni, ôtni, tanitni, hasitni, védni* stb. valamint: *vârni, fôrni, vâlni* (*vallani* is), de *hallani*, nem különben a köznyelvvel szemben hosszú *ll*-en végződők: *mûlni, nyûlni, utâlni, szégýelni*; (*mûllik, nyûllik* stb.), — de mindig *szôllani, álloni*.

A tárgyragot kötőh. nélkül veszik fel az *-n* (részben < *ny*) végűek: *lêánt, kalánt, vékont, kemént, serént, negyvent, ötvent* stb.; ugyanígy az *-s* (*ss*)-sel képzett melléknevek: *ügyest, vérest, kékest, szíjjast, válllost, borzost, jukast*; váltakoznak: *verest, veresset, hegyest, hegyesset, vizest, vizesset* (*vizest* = vízárulót; e jelentésben sohasem *vizesset*); mindig *tövissét*.

Az *-u ü* végű melléknevek kötőh. nélkül veszik fel az *-nn, -t* ragot, a *-k* többes-képzőt: *szomoruk, gömböjünn, hoszszuk, szomorunn, nagyeszük, bálkezük, nagybelük*. (Több birt. egy birtok: *bâl kezek, nagy eszek* stb. l. a névragozást.)

Igeképzés.

Szembetűnő, hogy itt a székelység közelében mily ritkán él e nyelvjárás a gyak. *-gat get* képzővel. Élő képző ugyan, járul is az igékhez, de már nem pusztán gyakorító, hanem kicsinylő is s csak ily fogalmak kifejezésére használatos. E sajtósága szorítja használatát szűkebb körre. Van ugyan néhány szó, amelyben e

képző tisztán gyakorító, de ezekben a jelentés megszorult, pl. *kísérget* (= jár a lány után); *sepreget* (= takarít a szobában); *törölget* (= port töröl); *kéreget* (= alamizsnát kér, gyűjt); *tártagat*: *vam még egygy üveg ugórkám, de asz tártagatam*; *mutagatytya magát* (= pénzért mutatja m.); *taváj is mutagatta magát egygy ôrijás* stb. A gyakorítást körülírással fejezi ki, ha éppen szükséges: *addig min vërte a székit, a még megharagutt*; *mind ütheted, úgyse lágyúl meg*; *ne igen agygyad, mē nekünk sincs* stb. (= veregette, ütögetheded, adogasd).

Nem él a *-kod ked* képző, (de igen a *-kodik kedik*), helyén a *-das des* szerepel: *csabdas, kabdas, csibdes, köbdös, rebdes*.

Az *-ó ő* végű szókhöz járuló *-zik* képzőnél sokkal gyakoribb a *-ddzik*: *csikóddzik, bimbóddzik, fogóddzik, takaróddzik, vakaróddzik*; egyébütt is: *leveleddzik, békõrmóddzik, kávéddzik, maladddzik, jáddzik* (< *jácodik*).

Az *-ódik ödik* pótolja a szenvedő 3. személyét, de nem olyan gyakori, mint a székelységben: *ma valaki megverődik*; inkább a mesternyelvben: *ráhõrgölódik, legyalulódik*; a gállérja *letüddzelődik, s osztán kiteglázódik*.

Ugyancsak él és képez a denom. *z*: *édespám vegyen egy pogácsát! Hadd él magad ne máj pogácsázz! — Ne szálmalalapazz ijen hamár! Sze tennap vettél! Ez a gyêrmek ôrrökké írkazik. — Ne min fûrdögagyázz, mē megvêrlek! Ma úgy megötkrâjczárovlak, hogy nem feljéted él! Kérjed csak, mē úgy ki-acélpatkóz, hogy abból küdûlsz! — Általában éles, gúnyos, csufandáros színezetű.*

Névszóképzés.

Nem él a székel nyelvjárásokat általában s kivált a háromszékit annyira jellemző *-ka ke, -cska cske* kicsinyítő. Gyakran teszük e képzőket a *lêán* és *fiu* szóhoz, de itt jelentésük kicsinylő s csak másodsorban kicsinyítő, amit rendszeren a jelzők is mutatnak: *ety kis szirimán lêánko*; *ety kis taknyas fucskávól*. A kicsinyítésre a *kicsi*, kicsinylésre a *kis* melléknevet használják: *szép kicsi lêán*; *úgyes kicsi fiu*; viszont: *vôt ek kis mosnivalóm*; *hozatt ek kis szêlvát, de ojan mucskas vôt, hogy az embêr még a szâjjábo se vegye*; *êjsze hogy vôt ek kis pénze is szegénnek*.

Amely szókbán a kicsinyítő elfordul, azokban meg is rögződött s jelentésük elhomályosult, mint: *flintyika, mondóka, fióka, ócska, jócskán, jobbacskán, szépecskén, húnycscka, menyecske,*

csutkó, vaskó, haskó, hosszukó, kártyus, tubica, fârcsuk, kövecses, (nb. *Kisköves ucca* Tordán); a *szán* szót sem használják, helyette mindig *szánko*.

De általánosan használják a keresztnevekben: *Jankó, Pálkó, Jóskó, Máriskó, Anikó, Zsuskó*; (a *-kó* sokkal kevésbé kicsinyítő értelmű, mint a *-ka ke*); *Biri, Laji, Jánoska, Boriska, Katica, Gyurica* stb. Nagyítók: *Erzsók, Mihók*.

Igen gyakori az *-s* képző használata oly tulajdonságot jelölő melléknevek képzésére, amely tulajdonság az illetőnek szokása, természetéhez tartozik. Jelentése kissé tréfás, vagy gúnyos színezetű: *menős, járós, ugrós, félős, futós, kuncurálós, kiátós, feredős; anyás, szalannás, kávé, könyves, kalapas, pálinkás* stb. (menni, járni, félni, futni szerető, szokott; mindig anyja mellett levő, szalonnát szerető, könyvkedvelő, pálinkázó stb.).

Ami a többes szám képzését illeti, a *gyermekim, virágim*-féle alakok prózában sohasem fordulnak elő, (de versben: *Virágim, virágim földre zuhannyatak*; Torda). Sohasem járul az *-i* többes-képző az *-é* birtokos képzőhöz, mint pl. *Jánoséi, egyházéi* stb.; helyén: (ez) *mind a Jánosé; az egyházét is mind*.¹

A birtokos névmások többese: *enyímek, tejédek, övé, (mind), méjénkek, tejétek, övék*. — *Kijék ezek?* (Vagy: *kijé ez?* — *Mi?* — *Ezek a könyvek*.)

Névragozás.

Az egy birtokú 3. sz. ragja az egyesszámban mássalhangzón végződő magashangú szavakban ragok előtt *-i*: *gyêrmekit, kezit, vérit, ökrit*; magánhangzón végződő mélyhangú szóké *-jja*, magashanguaké *-jje*; ez utóbbi helyén ragok előtt *-jji* van: *tinôjja, pácáijo, macskájjo, keszkenyôjje, gyûrûjje; keszkenyôjjit, gyûrûjjit*; de *fija* (azonban *ûrfâjjak*); a *belé, neki, rëjá* stb. is rendszerint felveszi a 3. sz. ragját: *beléjje, nekîjje, rëjájjo, melléjje* stb.

Az *elé* szem.-ragozása: *elômbe, elôdbe, elejibe, elônkbe, elôtekbe, elejekbe*. Nem szem.-ragozza e nyelvjárás a *nekûl, megett, megôl, megé* névutókat: *nállom nekûl, hátom megett* stb.

A *d, t, c, s, sz, z* (kiv. *vize, keze, köze, tüze, büze: házo*), *zs* végű szókhoz a *-ja je, -jak jek* rag járul: *ebégygye, cselégygye*,

¹ V. ö. TMNy. 537. »Úgy látszik a *nemzetéi*-féle alakokat csak az erdélyi nyelvszokás fejlesztette ki. Leghamarabb ugyanis erdélyi nyelvészeknél találkozunk velük.«

hígygya (Apahígygya), főgygyek, innepszombatytya, süketytye, rétytyek, bôtytyek, párttyak, útytyak, szürettyek, tigrisse, pájátásso, sassa, araszsa, igazza, csízze, hórpacca, kopacca, Balázsszo; kivétel: hát, test, talán azért, mert ezeket többesben majdnem sohasem mondják. Mert valószínű, hogy az egyesszám ilyen ragozása a többesszámú alakok analógiájára támadt. A többesszám 3. sz. -jak jek ragos alkotásának — úgy látszik — megvan a maga oka. E személy ragja ugyanis nem -uk űk, hanem -ak ek, az ezzel ragozott alakok pedig egészen egybeesnek a személyragtalan többesszámmal: ablakak = ablakok és ablakuk, ökrek = ökrök és ökrük, kacrak = kacrok és kacruk. Ahol a helyes értést e kétértelmű egy alak zavarná, ott különböztetésre volna szükség. És úgy látszik, különbözödnek is, még pedig kivétel nélkül a fentiek s jó részben a j, m, n, ny végűek: kirájok, zsendéjkek, szájok stb. (tán ugyanazon okból, mint hát, test, kivétel: báj, háj, háj, māj, té: bajak, hajak, tejek stb. = bajuk stb.). De a különbözödés bármilyen végű szónál beáll, ha csakugyan szükség van reá: bétörte az ablakjokat. — Sze az nem is az ök ablakak. — Megismerem a szagjakról. — Láttod az új kántörjakat? — Nincs szükség a -j-re, ha a birtokos egyébként jelezve van, vagy ha az értelem különben is kétségtelen: vôt egy tükrek, egy asztalak, egy sifonerek . . .; éppen az ök házokat vette meg; — akkora ablakak vôt, mind egy hijuablak. Sohasem járul a -j a testrészekhez: egye meg a fene a karakat, ha letörték; — ide többet a lábokat bé nem teszik. — Legérdekesebb azonban az, hogy a hangrövidítő és hangzóvesztő tövekhez néha, nagy szükségben úgy járul e rag (-ja je), hogy ama hangjukat sem nem vesztik, sem nem rövidítik: élatták a tehénnyeket; — mutatták az óriás murakjakat? — De az emberi részekhez sohasem járul j-és rag: mit érnek a nagy eszekkél, ha pénzek nincsen; — mind a bál kezeket nyútatták.

A hová és hol kérdésre egyaránt a -ba be rag felel. Az igeikötő: bé, bele.

A hely- és módh. -n rag két magánhangzó között, vagy nagyobb szünet előtt hosszú: a fejinn is, a kezinn is; házonn, fôdenn, szekeren, szépen, kenyerenn, ügyesen, Torokkónn, utánn.

A rá-igeikötő mellett éppen oly gyakori a reá (rējá, rijá) alak; -rá a rag a nap szó után: két naprá, hónaprá, vosárnaprá, harmadnaprá, valamint: mikórá, szombatrá; -ré a hely szó után:

ted hêré; mind egy hêré gyűtette; oan hêré nem meek többet; Udvárhêré, Vásárhêré.

Él e nyelvjárás a *-nitt*, *-ni*, *-nól* ragokkal is. Leggyakoribb a *-ni*, mely hol és hová kérdésre egyaránt megfelelhet. E ragok többnyire csak *-ék*-kel képzett, vagy oly főnevekhez járulnak, amelyek egy határozott személyt jelentenek s ez utóbbi mellől a hat. névelő nem szokott elmaradni: *Jánosékni*, *Ferenci úrékni*, *a papnitt*; a *-nól* ezekben gyakori *nállunknól* (= tőlünk), *othonnól* (*othonnót* is). Ez utóbbi kettőhöz a másik két rag sohasem járul.

Az *akkó*, *akkór* hatása látszik ebben: *két órakkó*, *három órakkór*.

Meg-megüti a fület egy-egy olyan szó, amelyben a *-szer* rag nem illeszkedett: *haccé*, *máccé*, *háromszêr*.

A *közél*, *oda*, *tova*, *messze*, *hamár*, *ára*, *hátra* szók közép-foka: *közelébb*, *odébb*, *tovébb*, *messzébb*, *hamarébb*, *árébb*, *hátrébb*. Fokozott főnevek: *legteteje*, *legvége*, *legszele*, *legájja*; *legeleje*, *leg hátújja*.

E nyelvjárás nem él a következő névmásokkal: *emez*, *amaz*, *ugyanaz*, *ugyanaz*, *azon*, *ezen*, *ugyanazon*, *ugyanezen*, *ily*, *oly*, *emilyen*, *amolyan*, *ugyanilyen*, *ugyanolyan*, *ugyanily*, *ugyanoly*, *ilyes*, *olyas*, *ilyetén*, *olyatén*, *emennyi*, *amannyi*, *ugyanennyi*, *ugyanannyi*, *kicsoda*, *micsoda* (htte *micsa*), *mily*, *mely*, *micsodás*, (csak ebben: *ki micsodás*), *minemü*, *minő*, *ki*, *mi* (vonatk.), *akárkicsoda*, *akármicsoda*, *bárki*, *bármi*, *bármilyen*, *mindenik* (htte *mindegyik*), *mindnyájan*, *mindannyian*, *valamely*, *némi*, *akármely*, *bármelyik*, *semelyik*, *valaminemü* *valaminő*; *semminemü* (htte néha: *semmi nével* *nevezendő*), *akárminemü*, *bármiféle*, *bárminemü*, *sehány*, *semennyi*, *semmekkora* (e hárommal néha kérdésre gúnyosan), *bármekkor*. — Érdekes a *mejék* használata ebben az értelemben: *valamelyik*. De csak olyankor használatos, mikor a beszélő pontosan is meg tudná mondani azt, aminek helyén e névmás áll, ha csak egy kevéssé is gondolkoznék rajta: *mos mejék öste is it vôt*; *mejék lëányo is csak mos ment férhez*; *mejék esztendöbe is akkora esök vôtak*; *mos mejék nap vett egygyet*.

Az *ez*, *az* mutató névmás alakja mássalhangzón kezdődő szó előtt: *e*, *a*: *e vôt itt*; *a már más! nem a! e hoszta él akkór is*. Ragozása: *evël*, *avâl*, *chez*, *ahaz*, *efële*, *afële*, *êre*, *âra* (pótl. ny.); *egyebütt*: *ettől*, *annak*, *ebbe*, *akkór* stb.

Igeragozás.

A jel. m. jel. idő egyes második személyében minden *s*, *sz*, *z* hangon végződő ige ragja *-l*: *olvasál*, *ásól*, *lesél*, *leszél*, *viszél*, *hadarászól*, *nézél*, *fözél*, *öntözél* stb. Más igékben hol *-l*, hol *-sz* a rag, természetesen vannak igék, amelyekben egyik vagy másik rag gyakoribb. (Ha az ige *-sz* ragot vesz fel kötőhangzóval, ez *sz* hang hosszáú:) *mondál*, *monc* (kivált ebben: *mit monc?*) *mondaszsz*, *rontál*, *ronc*, *rontaszsz*, *küdél*, *kücc*, *bögél*, *böksz*, *cammagál*, *cammaksz*, *rakál*, *raksz*, *tépél*, *tépsz*, *hintél*, *hinc*, *hinteszsz*, *apasztál*, *apasztaszsz*, *ótál*, *ócc*, *ódál*, *ócc* stb.; az *r* végűeknek inkább *-sz* a ragjuk: *vársz*, *zársz*, *facársz*, *kevêrsz*, (néha *facsarál*, *keverél*). Az *l* végűeknek mondhatni mindig *-sz*: *tálólsz*, *kaszálsz*, *vacsarálsz*, *emêlsz*, *dôlsz*; elvéte, kivált a gyermeknyelvben még ezekben is előfordul az *-l* rag: *törölél*, *repülél*.

A következő igék 3. személye mindig *-n* ragos (a jel. módban): *veszen*, *viszen*, *teszen*, *hiszen*, *menyen*, *eszen* (1. 2. sz. tárgy mellett); váltakoznak: *nincs*, *nincsen* (*van*, *vagyan*), *sincs*, *sincsen*, *gyü*, *jü*, *gyün*, *jün* (mindig *jön*), és mindig: *leszsz*.

A feltételes módú tárgyas ragozás többes 1. sz.: *îrnánk*, *kérnénk*, *várnánk*, *küdnénk*: *asz mük is megadnánk*; *ha mü kérnénk*, *nem adnák*.

Ikes ragozás. Az ikes igék 1. személyének ragja általában *-m*. De ez a *-k* raggal váltakozik az ilyen igékben: *köpem*, *köpek*, *mászom*, *mászok*, *szopam*, *szopak*, mert ezek igekötővel áthatók is lehetnek: *leköp*, *megmász*, *megszop* (v mit), s az áthatóságtól való különböztetésül az 1. személy is felveszi az átnemhatóság jelét, a tárgyatlan ragozás ragját (*leköpek*, *felmászok* v h o v á). Az ilyen igéknek 3. személyi ikes vagy iktelen volta néha éles jelentésbeli különbséggel jár, amennyiben iktelen alakjával igekötő nélkül is tudja mutatni az áthatóságot, pl.: *édesnyám*, *Józsi min köpik*. — *Hadd él fijam, hogy köpjék. Édesnyám...* *Józsi min köp!* — *Mongyad, hogy ne köpjen, mé kitépem a nyelvit!*

Az olyanok, mint *eszik*, *iszik*, *fázik*, *aluszik* s a visszahatóképzősök az 1. sz.-ben mindig *-m* ragosok. — Gyermekek nyelvben hallható *-m* raggal olyan iktelen igék 1. személye, amelyek sohasem áthatók (a *magamat* visszaható névmással való kapcsolatukat kivéve), nevezetesen a *-g* képzősöknek: *mozgam*, *odasompójgam*, *fôrgam*; ezek tehát így ragozódnak: *fôrgam*, *fôrgál* (*foroksz*),

forog. — Az *ikes* igék 2. személyére nézve az áll, ami fenebb a 2. személyről általában van mondva.

Ingadozás van a fölsz. s még több a felt. módban: *feregygyek, hazuggyak, telne, kopna* stb.

Többnyire iktelen a *-hat* képzős potentialis, kivált olyan igéknél, amelyeknek optativusuk is szokásos ugyane képzővel: *ihatnék, ihatnál, ihatna, ehetnék, ehetnél, ehetne, ferethetnék, ferethetnél, ferethetne*; de rendszeren *aluhatnám, aluhatnál, aluhatnék*, mert optativusa *álhatnám, álhatnál, álhatnék*. Az optativus mindig *ikes*: *ihatnám, ihatnál, ihatnék, mehetném, mehetnél, mehetnék, kacakhatnám, kacakhatnál, kacakhatnék*.

Eltérő ragozású igék: *aluszam, aluszál, aluszik, alusznak, alusztak, alusznak; aluttam* stb., *alutt*; *alunnám* stb., *alunni*; *nyukszam* stb., de *nyugusztak, nyugusznak; nyuguttam, nyuguttál, nyugutt, nyuguttunk, nyuguttatak, nyuguttak; nyugunnám, nyugunnál* stb., *nyugunni*; *feküszem, feküszél, feküszik, feküszünk (fekszünk); feküsztek, feküsznek; fekütt, fekünni; iszam* stb., *ittam* stb., de *ivutt; szivak, szivuszsz (szíszsz), szivu; szivunk, szíttak, színnak; hívak, hívuszsz (híszsz), hívó, hívunk, híttak, hínnak; menyek, mészsz, menyen, menyünk, mentek, mennek*; (így is: *meek, meen, meünk, vagy: mejek, mejen, mejünk*); a *leszsz* felszólítója néha: *leek, leen, leünk, leetek, vagy: lejek, lejen, lejünk, lejetek, lejenek*; a *van* többes 3. sz. *vannak* és *vadnak*; a *segít* felszólítója a *segícscek* mellett: *segíjjelek, segíj, segíjjen* stb.; a *jön*, (*jün, gyün, jü, gyü*) többes 2. sz. *jösztek (jüsztek)* stb.; *meghalak, meghálsz* stb., de perf.: *meghótam, meghótál, meghót* stb.; participiuma *hót, hótakat*, de *halatlátni* (= halottlátni); *eszik* perf.-a *ett*; a *kél* ige ragozása: *kelek, kôszsz, kél, kelünk, kôttek, kélnek*; perf.-a: *köttem, kôtél, kôt, kôtünk, kôtetek, kôttek*; az **ered* (= megy) igének csak felsz. 2. személye van: *erigygy, erigygyetek*; a *mit parancsol?* ezzé rövidült: *mit parancs?* a *lát* igének az egyes 2. sz.-ben van *ládd* alakja (kérdésben): *lát hogy nekem vôt igazam?*

Az igenévképzők közül nem használatos a *-ván, vén* és *-ton, tön, ten* (pl. *n ő t t ő n - n ő*).

Igeidők: *járok, jártam, járnék, jártam vóna, járjak*. Ritkán hallható a bef. mult: *lakat vôt* (= lakott volt), *csinálták vôt*. A fölsz. 2. sz.: *véggy, vegyél, ájj, ájjál, hagygy, hagygyyál, kérj, kérjél*. A rövidebb alak inkább a parancs, a hosszabb a felszólítás (kérés, közömbösség) kifejezésére szolgál.

A *laccik, teccik, hãlszik (hãllaccik), ismẽrszik, jãccik (jãddzik, jãcodik) lélegzik, csiklik, csuklik, ugrik* igék felszólító módú alakjai: *lãcogygyék, tecegygyék, hãlszagygyék, ismẽrszegygyék, jãcogygyék, lélegzẽjjen, csiklõgygyék, csuklõgygyék, ugragygyam, ugrõgygyãl, ugrõgygyék* stb. *ugragygyatak*.

Mondattani sajátságok.

Míg általában a székely nyelvjárásokban alig van kérdés a kérdõ *-e (é)* szócska nélkül, a tordai nyelvjárásban e kérdõszó csupán e két kifejezésben van meg: *ugyé* és *lãddég* (nyomósítva a *g*-vel). Itt említtem meg az elõbbinek a hangsúly szerint különbözõ jelentését. — *Na ugyé nem võtãl nãllunk!* — *Nem.* — *Na ugyé; pedig asz montãd!* — *Nem, mẽ nem eresztettek.* — *Ugyé! Montãm én, hogy nem eresztenek.* Az elsõ mondat *ugyé* kifejezésében mindkét tag (*u g y-é*) hangsúlyos, a másodikban az elsõ, a harmadikban a második. Az elsõ *ugyé* csak konstatál (a felelet csupán kötõdés), a második méltatlankodó, a harmadik erõs hangsúllyal második tagján, a beteljesült sejtelem feletti diadalnak kifejezésével egyúttal az ellenvetést kizárja. Az *u* rövidsége a leggyakoribb harmadik alak hangsúlyából magyarázható; mert az *úgy* különben mindig hosszú magánhangzójú. A *lãddég* is olyan használatú, mint a harmadik *ugyé*, de mindkét tagján lehet hangsúlyos jelentésbeli különbség nélkül.

A fõlszólító mondat élén egyebütt gyakori *hãdd* szó szintén csak két alakra szorítkozik, de azokban is megrõvidülve és elhomályosulva: *hãlãm, hãlãssuk*. De ugyan gyakori *hogy-gyal*: *hat hogy menynyen; hat hogy bõgjen; vagy így: hãdd ãl hogy menynyen, hãdd ãl hogy igyék*. Leggyakoribb azonban az ilyen szerkezet: *ot biza hogy bõgjen; onnat biza hogy vigye*. Gyakori az ilyen is: *hogy lãm! hogy lãssuk! na hogy mennyen!* (v. ö. oláh: *se vedem!* = *hãdd lãm!* tk. = *hogy lãssãm!*)

Véletlenül a székely nyelvjárásokban fõlszólító alakok után oly gyakran járuló *sza (sze)* is csak két szóban van meg, az *ãd* és *hoz* igék fõlszólítójában (2. sz.): *ãca, acide, hocide, hocca, hoci*.

Általános alanyul leggyakoribb az *embër*. Sohasem hallható ilyen értelemben fõnévi igenév (mint pl. Hét vásáron sem találni mását. Ar.).

Egészen közönséges, kivált élénkebb beszédben, felszólításban, elbeszélésben az ige kihagyása: *egy-kettõ avãl a fãvõl s le a*

pincebe murakér. — A bokrétájjo a fejinn ot kétfelé s osztán hátúl az a konty oda neki.

Soha sincs *t* ragos tárgyuk a melléknévi és határozói ige-neveknek, (mint pl. a fiait taníttató ember; búzát hordva a malomba). Osszetételben azonban lehet ragtalan tárgya a melléknévi igenévnek: *Testhördő sikátor; a tollutépő vén asszonyak*. Nem lehet az igeinek acc. cum. inf.-szerűen két tárgya, (mint pl. *A nyját látja jőni a korlátok felől*. Ar. Versből jegyeztem valóságos acc. c. inf. szerkezetet. *Minek is már a templomba menni, — Nem látok senkit a kárba lenni*).

Igen gyakori a tárgyragos alak átnemható igék mellett időhatározó jelentéssel (még ha az ily tárgyragos szerkezet pótolható volna is *-ig, -szor* raggal, *ideig* határozóval): *vártom vāj három órát; többet vőtam ot min te (= többször); ne új sokat; mennyit odaül ez a léán! ha élküdem valahová, osztán anynyikat odaül; mennyit montam, hogy ügyej; órákot él tudnám nézni, ojan szép! bé-béjütt s osztán anynyikat itt ült, hogy az embér igazán megunta; ha ety kis pénz van a zsebibe, osztán napakat nem jü haza; ety pécet nem ül hêjt; egész délutánnokat künnülnek; ha mekharakszik, osztán napakat nem szöll.* (V. ö. Még egy esztendő t vár, nem megy addig férjhez. Ar. tk. = várakozik.)

A *szere t, restél, szégyél, próbál, un, utál, kíván, gyöz, élfeléjt* igék átnemható igék infinitivusa mellett is tárgyasan ragozódnak: *tudam, hogy nem szereted éröl beszélni; restélli dógózni; unynya sétálni; utállom még rēá is gondólni; úty kívánom valami gyümölcsöt enni; hogy gyözitek anynyikat jácodni! élfeléjtette utánno nézni*. Néha az inf. el is marad: *próbálto ő már a tömlöcbe is (ülni); szereted Tordán? — ő is szereti Kovácsnál s ötet is szeretik; nem tam mizen vagy, hogy te suhutt se szereted; unad nállunk? nem utállod az istálóba? (lenni, ülni, időzni)*. Az átnemható igék mellett gyakran előforduló infinitivussal kapcsolt ragtalan tárgy (élment *vízhördani, töröbúzakupálni, szílvapattagatni* stb.) a fenti, valamint a *tud, akár, mēr, kezd, kell, tanul* stb. módosító ige mellett tárgyragot kap: *nem szeretem szílvát pattagatni; unynyák vizet hördani*. Ha azonban az ilyen összetételek szétválasztásával a jelentés is megváltozik, holott az összetétel jelentésére van szükség, akkor az összetétel nem válik szét, hanem még egy infinitivus járul hozzá, pl.: *nem szeretem halatlátni menni; (nem mondható: nem szeretek halottat látni)*.

A birtokos-személyraggal ellátott szók közül azok, amelyek eredetileg birtokviszonyban voltak, de ma már e viszony nem érzik bennük, nem kívánnak tárgyias ragozást. Az ilyen szókhöz új birtokos-személyrag s képző is járulhat; ezek: *angygálfija, vásárfija*: (má megette a vásárfijájját; éltörte az angyálfijámot; mind oan angyálfijasok; ne máj vásárfijázz!) tehát: *vásárfiját veszek a gyermekeknek*. Ha azonban még eleven a birtokos képze, az ige tárgyias s a személyragozott szó előtt határozott névelő van: *váloszd a nagygyát; az épjít szegygyétek a kosárbo, a hördóba csak a lágyobját dobjátok*.

A személyragos tárgy akár határozott, akár határozatlan, tárgyias ragozást kíván: *köcsönkérte tizenkét levesestángyéramat, a két sültestálomat, s éltörte két tángyéramat s a két drágo tálomat*. A határozott tárgy előtt névelő van, a határozatlan előtt soha sincs.

Miért értelműek a következő tárgyragos alakok: mit mondad nekem? mit is bolonditad hijábo? mi a szemed világdát várod? mi a nenéd kontyát adad a kezibe?

A mellékmondat alanya az összevont mondat tárgya lesz az ilyenekben: *a nyirákseprüt nem tudad hól van? Ferenci úrékat nem tuggya hól laknak? de a kosarat ugyé nem montad hól van? igen mē te a gübbenöt nem tuttud hól van*.

Tulajdonnévi tárgy mellett is tárgyatlan ragozás van, ha az értelem = *senkit, semmit*: *nem várok én se Józsit, se Jenöt; nem látok se Tördahasadékát, se Székéjkkövet*; (tárgyas ragozású igeik mellett értelmük = *egyiket sem*).

Határozók. E nyelvjárás nem él a következő határozószókkal: *ehol, ihol (la), néhol, honn, alatt, emide, ugyanide, amoda, ugyanoda, át, szét, szerte, szanaszét, mostan, máma, tüstént, gyakorta, néha, valaha, mindenha, rézsüt, haránt, netalán, csaknem, veszteg, alattomba, vaktában, sebtében, iziben, átellenben, szélteben, régen, zokon, végtére, váltig, köröskörül, végül, együvé, középütt, másutt, soká, részint, alkalmasint, ellen, iránt* (de *iránynyábo*); nem használja az *imitt, amott* határozószókat, de össze-téve igen: *imitt-amatt = itt-ott*: csak *imitt-amatt akad egygyegy szál*; a többit nagyobbára tudja pótolni, pl. *hējen-hējen* (= *néhol*), *egykettő* (= *iziben*), *fürt, fürtanfürt* (= *váltig*), *futtig* (= *sebtében, tüstént*), stb. Nem él a *hosszat, végett, gyanánt* névutókkal.

Ragtalan határozók: *még napvilág élvégzem; még hódvilág odaérünk; job hódvilág indúltni; szombatnap nem nyitytya ki a*

bötytyát; vosárnopnap nem meek dőgozni; — akkora, ekkora mellett nem a számhatározó, hanem a tőszám áll: vót legalább öt akkora; két akkora mind az ökle.

Alárendelő-összetételű határozószók nincsenek (mint pl. lélekszakadva, szemlesütve).

Ugyanazon határozószóból álló összetétel tagjai között gyakran s kötőszó van: *aliksálig, szépségszészébb, addiksaddig, bējjepsbējjebb* (stb. középfokú alakok összetételénél).

A köznyelvi *vlmit vlmiért* v. *vlmit vlmin* (kérni, venni, adni, hozni stb.) határozónak e nyelvjárásban ezek felelnek meg: *vlmit vlmiért* és *vlmit vlmire*; az előbbit akkor használja, ha az ige tárgyas ragozása, továbbá ha a tárgy bármely mutató névmás, vagy ha az igének igekötője van, az utóbbit az ellenkező esetekben: *menynyiér vetted? menynyire vettél? hosz kettöre bōrsat, háromra ecetet; hūsz krājácárér kértem (de nem atták); husz krājácáro kértem (de nem vót annyi); két piculájér nem veszél ijent; szász forintér mindent mek tudnék venni.*

Úgy látszik, mintha a dativusnak birtoka volna az ilyen mondatokban: *nyis ki a malacaknak az ájtójjakat; eléb keféld meg a fijuknak a csizsmájjakat; mos ki a csīrkéknek a tángyérjakat; de alig jelentenek egyebet mint pl. mosd ki a csīrkék tányérát stb.*

A köznyelv, ha a tekintet nem cselekvésre (*tudni tudom*), vagy tulajdonságra (*szépnek elég szép*), hanem tárgyra vagy személyre irányul: a mi (ezt v. azt) illeti kifejezéssel él. E helyett e nyelvjárás ilyen mondatokat szerkeszt: *a kalap, az it van, hanem a pácát nem tudam hōl van; — Misinek, neki megmontam; — a pánkóból, abból ettek eleget; — hagy-mát, aszt űltettem eleget; — az ágy alá, oda nem búhattam bé stb.* (V. ö. Mátyás, az itt marad..., a gyermek, az fogoly. Ar.)

A ragok közül nem használatos a *-vá vé*, csak ebben: *pórá (ment, leszz, tōrte, teszlek stb.) világgá helyett: világro, élment világro.* (Versből jegyeztem: *könnyeb kösziklánok lágy vijaszszér válni = viaszszé = viaszszá.*)

Az *-ül ül* nem használatos mint állapoth. rag: *ajándégba, emlégbe = ajándékul, emlékül; pótolja továbbá a -nak' fejébe, hējjett stb.*

A helynevek ragozását illetőleg figyelemre méltó, hogy míg *Tordá*-hoz az *-n, -ról -ra* ragok járulnak, *Ótorda* és *Újtorda* a *-ba*

-ból ragokat veszi fel: *Tórdánn, Tórdáról, Tórdára, Újtórdábo, Újtórdából, Ótórdából, Ótórdábo.*

Az inf. csak akkor lehet célhatározó, ha nincs ragos tárgya; különben *hogy*-os mellékmondat pótolja: *élmént halászni; élmént, hogy vegyen gyufát; leült, hogy ostórt fonynyan; félmászott, hogy fészket keressen; a ragtalan tárgyú inf. azonban lehet célhat.: élméntek halatlátni; hívutt töröbúzakapálni; összegyűltek szélvapattagatni; -hogy-os mellékmondat áll akkor is, ha az inf.-nak igekötője van: béhoszta, hogy megcsináltossa; kiment, hogy megnézze; élmént, hogy megkérje.*

Érdeemes a megemlítésre egy jelző, amely valóságos összetett mondat: *aféle tedd él s ne vedd elé embêr.* (Ugyanolyan értelmű, mint az ismeretes *tedd ide, tedd oda.*)

Keresztnevek előtt csak akkor van névelő, ha a keresztnév értelmező: *nem tam mit gondól ez a János; — kijé ez? — az Annájé.* De a gyermeknyelvben ilyenkor is többnyire elmarad: *ez Pistájé, ez Mariskájé. — Hát ez a szép kalap kijé? — Jóskójé.*

Nem használja e nyelvjárás az *és* kötőszót, csupán az *s-t*; mássalhangzók között, néha mondat elején is, kivált a gyermeknyelvben *i* járul elébe: *is amikôr le akártam tépni; is osztán kérdeszte; odamentem is megállottam az ôl mellett.* De ennél gyakoribb, hogy az *s* az elötte való mondat utolsó szavához kapcsolódik *s* utána rövid szünet van: *ot vôts, na várto, hogy mi leszs; há eccê hazajü lelkems, há hogy vattaks, há micsináltoks, na leül. —* Nem használatos a *meg, szintén, mind-mind;* a *söt* alakja *s még.*

Legerősebb, nem is annyira ellentétes, mint cáfoló kötőszó a *vagy, vâj*: *vâj ot vôt biza; vagy igen; vâj láttom bizén.* Az *azamba* kötőszó még eléggé érezhetően időjelentésű: *hogy monta, hogy neki így nem kël, úgy nem kël, azamba élmént s mekkérte.* Nem használatos a *viszont.*

Az *ám, bár* és összetetteik, mint megengedő kötőszók nem használatosak. A valóságos megengedést ezek fejezik ki: *nem bánom, mit bánom, bánom is én, töllem, nâjsze töllem, nacsak, rájta, töllem s a bicskamtól, úcspôr (= út s por).*

Igen széleskörű a *hogy* használata. — Ez áll rendszerint az átok, szitok elején, néha más felkiáltó, óhajtó mondatban is: *hogy a fene egyem meg! hogy tórjen ki a nyavaja! hogy a tüz langja vesse fêl! hogy a sâj egye meg az ôradat! hogy marattâl vóna, a hunnat jüttél! ó hogy eszem a szivit!* Gyakran a hadd helyén fölszólító mondatban: *ó hogy csókôjjam meg na!*

Minthogy az infinitívushoz e nyelvjárásban személyragok nem járulhatnak, *hogy*-os mellékmondat áll a *kéll, lehet, szabad, illik, nehéz, könnyű, jó lett volna, nincs mér,* stb., valamint a fölsz. *agygy, kúgygy, hozz* stb. mellett, szóval mindenütt, ahol másutt (népnél, irodalomban) személyragozott inf. szokásos: *mek kellett hogy csinájjom; bé lehet hogy menyynyünk? — él szabad hogy vegye; senkit se szabad hogy béereszszek; nem illik hogy így beszélj; agy hogy egyem! hoz hogy igyam! nem vôt hogy hová menynyen* stb. A *hogy* gyakran elmarad: *él kél menynyek; nincs mér odamenyny; él szabad vegyem? — bé lehet menynyek? — vam mit egyék; nincs mit hozz* stb. A többiekkel szerkesztett mondatokból a *hogy* nem igen marad el. Ha a személy másként jelezve van, inf. áll: *nekem se szabad bémenni? — magánok se szabad mindenkít béereszteni.* De ilyenkor is előfordul a *hogy*-os kifejezés.

Ha a beszélő valakinek kijelentését nem érti, vagy nem látja az állítás, fölszólítás okát, vagy nem hiszi lehetőségét s ennek kérdés alakjában ad kifejezést, *hogy*-os mondattal él, holott a köznyelv ilyenkor egyszerű kérdést használ ellentétes kötőszóval, vagy ugyan-nal nyomósítva: *asz monta, hogy hozzak; de hunnat hogy hozzak? — Asz mongya, hogy szép; de hunnat hogy legyen istenem! — Mér hogy lenne? — Hová hogy menynyek? — Mikô hogy hâjjam? (mért lenne? ugyan hova menjek? ugyanbizony mikor hívjam?)*

Nem használja e nyelvjárás a *mielőtt, miután* kötőszókat. Körülírással az időviszonyok minden árnyalatát ki tudja fejezni.

A *mincsáb* (= mintsem, a főmondati *inkább* asszim. l. Sim. A m. kötőszók 3:187.) csak igés mellékmondatban fordul elő, fölsz. módú igével, többnyire *hogy*-gyal: *inkább összetôrte, mincsáb hogy neki agygya; inkább kitekêrtem volna a nyakát, mincsáb hogy anynyiér odaagygyam.* Igétlen mondatban a *mind* áll a helyén: *inkább egy se legyen, mind az a rongyos; inkább senkitôl se kérj, min tôle.* (Versben hallottam jel. módú igével: *Mincsáb rád köszönem, inkább kiönteném;* ugyanez a sor Kr. Vadr. 222.: *Minthogy rád köszenném, inkább kiönteném.*)

A *minthabizan*-t gúnyal használják: *úgy ágál minthabizan nem tudnám ki s mi; úgy sâjnâjjo, minthabizan nem is az apjánok adná; s minthabizan én nem láttom volna!*

A következményes mondatokra mutató szók, még ha hangsúlyosak is, a főmondatból gyakran elmaradnak: *menynyen, a meddig a szemivel lát; — eszik amit akâr, mi bajad velle! —*

hásztán mongya szegén, ahogy tuggyá; — erigygy, ahová kűttek!
 (= oda menj ahova küldtek!)

Az *el szeretném venni, neki akar menni* stb. analógiájára kelhetek az ilyen mondatok: *él szerette vóna hogy vegyem; keresztűl hatta hogy menyinyenek; igen de én fűlfelű szeretnűm ha jűnnűtek; nek szeretnű hogy fricskűzzom az űrűt? mikűrű gondolad hogy űljűhecc? — meddig montad hogy menyinyen?* Egyűbkűnt, ha az igeirűnyűtű (igekűtű, hatűrozű) kűpzete lűp elűbb a tudatba, (ez levűn a fontosabb) a szűk rendje műskűnt nem is alakulhat.

űlljon itt műg egy pűr esetleges kombinűciű: *nem tudam hovű gondolűnak az űnnepekűre* = nem tudom mit gondolűnak \times hovű mennűk az űnnepekűre. — *Ne vűrűjonak, hogy bemenűnyűk* = ne vűrűjanak \times ne vűrűjűk, hogy bemenűjek. — *Levetűkezett a műsűk gűnyűjűjűbo* = levetűkezett \times felűltűzűtt. — Elűl uras, hűtul értelűmes komb. kelt erre a kűrdűsűre: kűt temetűnek nűni? *Egy legűnt; űngűylűkossű lett* = űngűylűkos \times maga gyűlkossű.

NÉPNYELVI HAGYOMÁNYOK.

Közmondások, szólások, hasonlatok.

Eccé hop, máskö kopp. — Nem mindég papsájt. — A pap se prédikál kéccér. — Az ígéret szép szó, ha megaggyák, úgy jó. — Vótér a tót nem ád semmit. — Kicsi embêr nagy bottâl jár. — Gyêrmekegyomôr disznószâr. — Bolond jubból bolond szél fu. — Lesz még szöllő s lágy kinyér. — A kecske se menne a vásárbo, de ütik hátúl. — Fuszújkától szuszag hátúl. — A gond nem játék. — Sokat akár a szárka, de nem bírja a fârka. — Huncut az embêr a még eleven. — Mindentudás főfâjas. — Addig jár a körsó a kútra a még nyaka szakad. — Nagy dolog a háború! (Tréfás felkiáltás tehetetlen fenyegetésre). — Afrámiszti kürtöskalács, a felöl még álmot se láss. — Halász vadász, madarász üres tarisnyábo kotorász.

Annak löttek, hogy ma idegyűjjen. — Nem lesz belölle gállickó. — Jó húsba van. — Hevet süt a nap. — Eszt félírjuk a kéménre (mondják, ha valaki szokása ellenére valami tetszöt tesz). — Lapasakat pillant. (Álmos.) — Jól bírja magát. (Tehetős.) — Jó órábo legyen mondva. Jó órábo legyen mondva, sohase fájt a fogam. — Uram agygy eszet a kinek nincs! — Na ugyan vagy legény! (mondják a gyávanak.) — Abba vagyak. (Azt hiszem.) — Félek rájta, hogy nem lesz belölle gállickó. — Gyüsz te még nállunk felé! (Fenyegetés.) — Nem szégyélled magadat a kutyától! — Járjo a bolongyát. — Csak lessed! (Soha.) — Nem kél csikó! (Nem kell kíséret.) — Ne járj a lábom alatt. (Ne állj útban.) — Ránco szed. (Megfenyít.) — Kúrta az esze. — Az isten mekfizeti ne mongyan ijeneket. — Nyitva van a mészárszékâjtó. (Begombolatlan a nadrág.) — Mâjd ha fagy. (Soha.) — Asse monta félkalap. — Mitöl jó? (Mire jó?) — Az apjáró út. (Hasonlít.) — Kemence van a házbo. (Olyan, a kit nem lehet a dologba avatni.) — Nem kél lámpás. (Ne vegye el a világosságot!) — Utánnod hõrdam én a zsendéjt. (Utánad járok, megnézem mit csinâlsz, megfegyelmek.) — Kêj fél mê a hasadra süt a nap! A vândôr már a hetedik faluba jár! — Oddig van. (Oda van, végét járja.) — Haggyunk hõnapra is. — Na, osztân legyen jó idõ! (Mibõl lesz a cserebogár!) — Kinyült a szeme. — Vérszemre kapatt. — Még a nap is megáll az égen csudâjyábo. — Ó baja, ó igazicscsa. — Ha nem hiszed, új a hiszempfáro, s nézz a

macskajukábo. — Láccik Bécs! — Még a fájtaájjo se jóféle. — Asz hiszi, hogy atyaisten. — Vág a szemivel. (Kacsint.) — Má reggél jókôr nyakábo veszi az uccát. — Lesz kapsz! (Fenyegetés.) — Ne ojan hegyessen! (Alább a hanggal.) — Igyunk, hogy rongyosagyygunk! — A ki hátul marad, tegye bé az ájtót! — Má a ki belé akár kezdeni, kösse fél a gagyájját. — Hagygyél magát ne mennyen! — Úgy odaváglok, hogy min széjjélmészsz! — Annak ugyan hegedült szen Dávid. — Ki kérdeszte? (mondják a kotyogónak.) — Tovább egy házzól. — Nem tér a bőríbe. — Az is tólváj, a ki még béteszi a lábát hozzájok. — Az is tólvaj, a ki kéri többet. — Beszél bolond, nincs eszed. — A bál lábávól köt fél. — Él az anyósam! (Ha a háziak asztalnál ülnek, ebédelnek, ezzel köszönt be a vendég.) — A mi pénze van, min kipiseli a kért ódaláro (= megissza.) — Ki a zsidó a házbo? (Attól kérdik, aki a kalapot a szobában fején felejt.) — A kutya se szereti, hogy az óránál piszkájjonak. — Ojan okos, hogy a fejt meg kéne abrancsasztatni. — Ne légy ojan nagy okos! (Ne okoskodj!) — Kérgetnek a szászok. (Az árnyékszékre). — Fut a fazék! — Fut a té! — Tessék, csak segre ne essék. — Bajuszra jár. — Kinőtt az isten mârkából. — Nem adná egy vaklóér. — Nem leszz az meg egy-két kedden. (Mostanában.) — Attól ugyan nem menyünk a fálnak. — Szegény világ! (Hetvenkedő felkiáltás.) — Nesze semmi, fog meg jól. — Oda van falustól. — Êlszárta a kolopács nyelit. — Ródd az ôradra. (Tartsd eszedben.) — Fog bé a lepcsest. — Punktum, pász, részpôr. — Hoszszabb péntek, min szombat. (Kilátszik az alsó szoknya.) — (Ki hôt meg?) Az öregnek a fja. — (Hogy hÛjják a kutyátokat?) Lábo viszi, fârka dôfi. — Jukam az ôrad. Csócsi seggem, nyali vápám, szimili gödrem. — (Há aszt még vágjo kettöbe?) Azé hogy a rák a vetésre ne menynyen. — (Oda attad? Oda.) Há mér? Nem a hámér, hanem a kötöfékér. — (Ez málés kinyér? Ki nyér? Az nyér, a ki a lutriáro teszen. — Egyél, ne éhez, mind otthon. (Egyél, mint otthon, — ne éhez.) — Avâl hâlsz meg. (Ezzel ijeszti a gyermeket, ha elvágta pl. az ujját. T. i. azzal az ujjával együtt hal meg.) — Nincs hazukság nélkü! — Ha harakszik, harapja meg a hasát s ha nem éri, nyúcscsa a nyakát. — Nagy kutyánok ac te enni. — Mit acc enni annak a rigónak? (Kérdik a fütölyöltöl.) — Sír vala, kacag vala, segge sÛpöl vala. (Ezzel kacagtatják meg a síró gyermeket.) — Lapaskóhoz egy hét. — Addig még sok pujiszkát kél hogy egyél, a még oda vágod. — Nem esik a földnél léjebb. — (Mit fizetnek?) Minden héten hat napat, s a hetediket ráaggyák. — Kün tágos, ben szoros. (Mondják a kopogtatónak.) Ügyêj, mē leesik az állod! (mondják az ásitónak.) — Tud a nagyberegbe egy szárkafészket. (Egyebet se.) — Hogy izeg a mozog? — Êlment deckát árúlni. (Meghalt.) — Mekfizeti a nagy harang. — Mekfizeti mâjd az utólsó vásárkôr. — Ojan hideg van, hogy min lefagyott a lovaknak a szárvak. — Rokonak Adámról s Évâról. — Menynyünk hûnyadra. (Feküdjünk le.) — Drágo napam! — Szeretem a könyökembôl. — Akkôr látom, mikô a hátom közöpit. — Kerestek. Ki? A hóhér a kötéllel. — Mindenkit béeresztenek, ha

csontat viszen a szájjába. — Világos mind a vakablak. — Ojan idő van, hogy még a kutyát se kergesse ki az embër. — Ojan nehéz, mind a só. — Ojan könnyü, mind a töllu. — Úgy fut, minha kergetnék. — Úgy szuszag, hogy májd él fújja az embêrt. — Úgy nő, minha húznák. — Úgy áll a szájjába, mind a dísznó seggibe a szálmaszál (a cigaretta). — Hálgat, mind a dísznó a rozszba. — Ojan sován igazán, hoty csak a csontja s a bôre. — Ojan, mind egy halál. — Ojan, mind egy madárijesztô. — Ojan mind egy rongybuba. — Ojan mérges vôt, csakhogy ki ne pukkaggyan. — Úgy hazudik, minha ôlvasná. — Vágjo, min Salai a szappant. — Ojan kukkan hõrgya az ôrát, hogy szaras karóval se lehetne élèrni. — Úgy ágál, minha a világ az övé vóna. — Ojan, mind a bôjtôrján. — Úgy megcsaplak, min Jánó a bihalát. — Úgy él, mind a hál a vízbe. — Ojan, hogy egy kalán vâj nem ôlvadna él a szájjába. — Ojan fehér, mind a fâl ódala. — Úgy tud úszni, mind a lapasvas. — Úgy áll a haja, mind egy szénabagja. — Anynyt ér, mind a hôt lovann a patkó. — Pórâ ment, mind a Tûri frakja. — Csúfabb a kôcsönkérésnél. — Úgy aluszik, mind a bunda. — Anynyt se hagyatt, mind a kôrmem feketéjje. — Úgy ismerem, mind a tenyeremet. — Ojan vastag, mind a karam condrástól. — Jó lélkü, min Kapras. — Éhes mind a môlnár tyúkja. — Úgy megcsaplak, hogy abból kûdulsz. — Úgy megveri, mind a pinty. — Úgy kidobja, mind a pinty. — Örökké mozog, mind az ebseggibe a féreg. — Úgy tudam a leckét, mind a víz. — Ojan, mind egy gerebje. — Ojan házot penderitek, mind a té. — Úgy bõg minha nyúznák. — Úgy jár, mind a pereszlen. — Mérges, mind a pûjkekakas. Bámûl, mind a bôrnyu az ûjkapunn. — Bá, mind a bôrnyu. — Ojan sós, mind a géra. — Úgy ál rájta a gúnya, minha villávól hánták vóna réâ. — Szereti, mind a kecske a kést. — Úgy szeretem, mind a galamb a búzát, mind a gêrlice a páriját. (Gyerm. ny.) — (Mi csinál Józsi bácsi?) Prücsket herélek. — (Hól van Mari?) Élment Páncsovábo jeget aszalni. — (Há nekem mit hoz édespám?) Csattat, pattat, faragatt fingat. — Ne füttyüréjji az ebédnél, mê bolond leszz a feleséged ura. — Ô se bánná, ha az iskola ódalát békennék hájjól, hogy a kutyák egyék meg. — Nyis ki a szemed vaklis! — Hogy a tûz langja vesse fél. — Ô hogy ed meg a meszet! — Tá meszet ettél?! — Hadd a sûjba! — Ô hogy a sûj egye meg az ôradat! — Ô hogy az isten álgyo meg a kôjökít! (Verje meg!) — Roncsan ki a nyavaja hetvenhéccêr! — Megett a váci fene, csak nyûj hozzám! — Ô hogy az isten bolondicscsam meg! — Ô hogy az isten vegye él az eszedet. — Hogy járjon ki a szemed, mind az asztálfiókja. — Tedd a szemedre, nekem nem kël anynyi! — Új rá, ha úgy félted. — Csináj nekem is egygyet! Éppeg abba járok! (Erôs tagadó felelet.) — Hán van? Nem igen hánynyo magát. — E tiszta arany. A; tiszta az aranytól. — Okos mind a nádi veréb.

TÁJSZÓK.

E tájszógyűjtemény egybe van vetve a Tsz.-ral. Azok a tájszók, amelyek előtt ** van, nincsenek meg a Tsz.-ban; amelyek előtt * van, nincsenek Erdélyből közölve. A magyarázat nélkül valók a Tsz.-beli jelentéssel használatosak; a tájszó utáni nagyobb szám a Tsz.-beli címszó száma, a kisebb pedig a Tsz.-beli adat jelentésének száma. Az illető tájszó Tordán csak abban a jelentésben él, amelyet ezek a számok mutatnak. Ha a tájszó a Tsz.-beli adathoz viszonyítva csekély alaki, vagy jelentésbeli eltérést mutat, némi módosító magyarázatot kíván, vagy csupánⁿ igekötőjére nézve új adat, nincs közöletlennek jelezve. Az igekötő, amellyel az illető ige kapcsolható, zárójelben van.

Egyébként amelyek előtt csillag nincs, nemcsak Tordáról, hanem az egész megyéből nincsenek közölve.

ablakszem.

ablaktángyér.

**ablakas*: (Tsz. a b l a k o s).

ágál.

agyabugyál.

***ágylábo*: az ágynak a fekvő ember lába felőli, alsó része.

ágyás: veteményágy.

***áj*: hej, jaj; *ájha ojan két lovam vóna! áj hogy fáj!*

ákácijós.

alacsan: (Tsz. a l a c s o n y).

alacsankadik.

áldászkodik: (Tsz. á d á z k o d i k).

áll: 1. tőr. 2. nem romlik; pl. gyümölcs, húsnemű stb.

***ájj!*: állj félre, menj félre!

étáll: 2.

kiáll: 2.

***állószöllő*: eltartásra való csemegezőllő.

***álingál*: báméskodva álldogál.

állomszuszek.

álmarázó.

***álmás*: almaleves.

***álsruha*: evés idejére a gyermek álla alá kötött ruha.

***étaluszik*: kialszik pl. tűz, gyermek *ámójag* (Tsz. á m o l y o g). [tya.

***ángölggyümölcs*: tarka színű, kemény, jó részben hengeres alakból álló cukorka-keverék.

angyálbögyörő: metélt-tészta-féle.

angyálfija.

anyalevél.

anyatárs.

apatárs.

ápêrté.

aprádonként.

aprólék: *bárányaprólék*, *malac-aprólék*, *majárság-aprólék*: az állat lába, mája, feje, (a szárnyasnak) zúzza, szárnya.

***arantaluska*: élesztős tészta-féle, tetején mandolás; kanállal rakják össze, egy darabban sül, de galuskánként szétmállatható.

***aranvêrsengő*: réti szironták.

áristom.

***ártán*: 1. him malac. 2. herélt kan.

árvoétel: hús és rántás nélküli pl.: *árvolevés, árvodara, árvoreszélt.*

asztálfija.

***aszszuszóllóbôr*: asszúbor.

átójábo: szakmányba; l. *Lehr*: Toldi 210. l.

***átólcettig*: elejétől-végig.

avûl: s akkor, azután.

***béavat*: az olyan mosószövetet, amely a mosással össze szokott húzódni, zsugorodni, *kuparadni*, mielőtt ruhát varrnának belőle, *béavatják*, azaz vízben áztatják, mossák, hogy most húzódjék összebb, ne akkor, mikor már kész ruha lett belőle.

***azasmódulag*: éppen úgy.

***ázolék*: májas, véres, kolbász stb. összefoglaló neve.

***báb*: láb; (a gyerm. ny.-ben).

**baba*: szerető.

babas: (Tsz. *b a b o s*).

bábákfèrgetege.

babîrkál.

babóka.

bács: 1.

***bagóleső*: száj (tréf.).

bagós.

bakk: 1. 2.

**bakkarasz.*

bagbüz: dohányfüstszag pl. kocsmában, szobában, ahol férfiak dohányoztak.

bakfütty.

***bakalódik*: birkózik, verekedik.

baktat: handukol, kullog.

***bakapûrzicsán*: hetes dohány.

baktêrtójas: emberszar.

***bâlkezü*: balog.

bálmos: málélisztból és bálmosnakvalóból készült puliszka-féle étel.

***bálmosnakvaló*: a juhtejet megoltják s ha megaludt, készen van a *lágysajt*. Most a *bács*

gyûtni kezdi a sajtot, azaz két kezével a lágysajtot összetöri, nyomkodja, miközben a sajtanyag a savótól különvállik. A sajtot az edény (cseber) egyik felébe gyűjti, a savót más edénybe önti s az összegyűjtött sajtot újra nyomkodni kezdi. Ami folyadék most kivállik, kinyomúl, az a *bálmosnakvaló*. Ize kissé sós, mivel mielőtt kiválasztaná, a sajtot megsózza, esetleg egy kis melegített savót is önt rá. Ha kevés savót önt a gyűjtött sajtra, jobb a *bálmosnakvaló*, de *soványobb* a sajt s viszont.

êlbandalodik: elantalodik (a régi ny.-ben.)

bandâlgó: együgyűen andalgó.

bângó.

barabój.

bárányozik, (meg-).

***bárányosztató*: épület, ahol a juhok *bárányoznak*.

***baszagat*: bizget.

**basztikuli.*

**begyés*: 2.

***begyesen*: v. ö. begyes, begyeskedik.

**begyeskedik.*

béka: 5.

**békanyál.*

békanyúzó.

békasó.

***békatekenyő*: kagyló.

békavirág.

bekecs.

bélpecsenye: *bélszín*ből készült pecsenye savanykás, tejfölös mártással.

bélszín: a gerinc és bordák szögében húzódó izomzat, *hosszúhús*.

**béles*. (Más a *rétes*.)

beles: nagyétű, sokevő (kiv. gyermekről mondják).

***bêlső*: szobalány.

bélsőembér.

bélsőség.

bérbécs: 1. és cölöpvető fa- vagy vas-sulyok.

bérbitél.

****berek:** víz melletti fás hely, fűzes.

****bestelen** (< becstelen): csúf, idétlen, izléstelen; szemtelen, agyafurt.

lebetegedik: gyermekágyba esik, szülés előtt megbetegedik.

****bezzegsájt!** : olyankor mondják, mikor méltatlan, érdemetlen ember még lenézi, megveti azt, amire nem méltó, nem érdemes pl.; *amér ő bíró, azér én nem indúlnék meg velle egygy útann.*
— *Bezzegsájt!*

bibi: ne nyulj hozzá! nem szabad! (a gyermek ny.-ben).

bibircsó.

bibircsós.

***biccent:** bólint.

***bikacsög** 2. a).

***bikázik.** De nem *bikával*, hanem *pegygyes-sel.*

bikfic.

bincsó. 1.

bírscóka.

biszijók.

bitang. 2.

****bíz:** hogy is ne, dehogy.

****bízéppog:** u. a.

****bizrottyan:** u. a. de erősebb s gúnyszerűbb; (mindkét tag hangsúlyos).

****biza:** bizony; *biza én nem tudam.*

bizanyiskete: tréf. esküvés < *bizanyisten,* (mindkét tag hangs.)

bizgentyű: 1.

****boci:** szarvasmarha, kivált borju (a gyermek ny.-ben).

bocskórsziju: a bocskor fűzője. Szólás: *ügyéj magadra, mē bocskórszijuat vágok a hátodból* (fenyegetőleg).

bódörgómenkő; szólásban: *ojan mind a bódörgómenkő:* egyszer itt, egyszer ott van; mindig jő-megy, mindenütt ott van.

böldogaszszanlapu.

****bólhászódik:** bolhát keres magán.

****bolondakhónapja:** április.

****bolondéria:** 1. bolondság. 2. bolond, kolontos.

bolondikus: (ad an. *lónátikus*;) bolondos, léha.

bolondító: 1.

****bórkőrcsoja:** amire a bor jól esik, jól csúszik.

bórvíz.

bórvizesbőr.

bórda.

****bordáslaska:** így készül: a négyszögűre vágott laskát orsóhegyre csavarják s a bordára nyomva, rajta megforgatják.

borító: 1.

börnnyuszájju: vastagajakú.

****börnnyuzik:** ell (a szarvasm.); tréf. vagy megvetőleg asszonyról is;

borona.

[meg-]

bórsós (Tsz. borsos).

****bögőmasina:** síró gyermek gúnyszerű.

****bórpuska:** segg.

****bórszivar:** dohánylevélből sodrott szivar; *szivár:* cigaretta.

bébőrdödzik: 2.

bősövény.

bôtösétel: böjti étel pl. *bôtösfuszujka:* rántás nélküli paszulyleves.

brünnyeg (v. ö. Tsz. *b ü n n y ö g*): sirdogál, ühümget.

****bubarongy;** szövet-, csipke- stb. hulladék, amiből a *bubát* (játékszer) öltöztetik.

****bubázik:** babával játszik.

buda, budí.

bufti.

****büg:** galambbug.

bugyigó: női lábravaló; tréf. nadrág is.

bugyuta.

bűjbelé.

bukázik: (csak galambról mondják;) *bukázó galamb:* columba gyatrix. Egyéb nem bukázik, hanem: *kecskebukázik.*

buláandro: Tsz. és piszkos, zsirus, kurválkodó, züllött asszonyszemély.

**bundáskenyér.*

***bungat:* *bungatytyuval* működik, vagy laposkövel *bungat*, úgy, hogy öt ujja hegye közé fogva, pördítve végig ugratja pl. az ucca közepén. Ha a dobás sikerül, a kő *bungó* hangot ad.

***bungatytyu:* *bungató* szerszám, mely úgy készül, hogy egyik végén átfurt zsindejbe zsinetet húznak s erősítenek; oldalt, vagy fej felett gyorsan forgatva: *bung.*

burukkól: 1.

buta: 1.

***butuli:* butácska; (szinte hitelgő szó).

**bútyór:* 1.

búzavijaszsz.

***búzavölérő szűlva.*

**bűdess:* 3.

bűzül.

***cakk:* a jukbavető játékhoz tartozó szó; hangutánzó. Ha a vető az összes, kezében levő gombot a lyukba veti, azt mondják: *cakk*; *cakk vôt*; *cakk övé* = az övé (a vetőé) a gomb, ha úgy vet, hogy egy gomb se maradjon a lyukon kívül, vagyis, ha *cakkot* csinál; *cak más* = más, a következő veszi át a gombokat vetésre, ha az előtte való vető (akinek ő rendeli meg, hogy *cakk övé*-e, vagy *cak más*;) mind bele veti a gombot a lyukba.

***cakken:* v. ö. cakkenes.

cakkenes.

cáp: 1.

cégér.

***cégérkedik:* cudarkodik, szegyetelenkedik, hogy megérdemli a *cégér* nevezetet.

cégérség.

cékázik: Tsz. cékáz.

cégla: Tsz. cékla.

célleng.

céllengő.

***cérnakáplár:* vékonydongájú fiu.

***ciba!* kutyakergető szó (átv. embernek is szól). Tsz.: *cipakutya* [?].

**cibakk.*

***cibikkél:* biceg, sántikál.

cice: 2.

cicézik: cicét játszik.

***cicula:* fűzfarügy.

cicus: 1. és fűzfarügy.

cigányok hónapja: április.

**cigányok útytya.*

cigánkodik.

***cigli:* 1. bige játékszer. 2. kecskehivogató szó.

***ciglibot:* a *cigli* vetője és ütője; egyik végén a vetésre való tekintettel ékalakú.

***ciglizik:* *ciglivel*, e játék módja szerint játszik.

cihelődik.

cika 1.

cikázik, (ki-).

cikk.

címér: 1.

cinege: 1.

cingár.

cinterem.

**cincini.*

***cipő:* ököllel való ütés a hátra, *dumé.*

cipőz, (meg-, el-).

cókmók.

***colostok:* zollstock; (népetim.).

condra: 1. 2.

***condraposztó:* szürke ványolt gyapjuszövet.

***condraposztóharisnya:* *condrap-*

- ból készült harisnya, (szűk csizmanadrág).
cubák: comb általában.
cucuráz: haját tépi vlkinek. (V. ö. Tsz. *cucoráz*.)
megcucuráz: megtépi a h. vlkinek.
cukház: szólás: *hadd a cukházbo!*
***curukk!*: hátra! vissza!
***curukkól*: hátrál.
***curukkóltat*: hátráltat pl. lovat.
***csáfli*: pof.
csájkas.
csál.
csáklia.
csákliás.
csákliazik.
**csalamádé*: 1.
csámpás.
***kicsap*: kihajt pl. csordába, legelni.
csaphagyma.
csapó: 1.
***csapató*: kalitkaalakú madárfogó; ha a madár bizonyos fölpeckelt lécet érint, a csapató két szárnya össze-, ill. fölcsepődik; (v. ö. Tsz.: *csapó 2*).
csármál.
csatak.
csatakas.
csatara.
kicsattagzik.
csemáj: Tsz. és ami ügyetlenül, rosszul van csinálva.
csepereg (az eső).
félcseperedik.
***csepusza*: szekérnyárs.
***csérgettyü*: két fa-lapockából álló csergető készülék, játékszer. Egyik lapockát a mutató és közép, a másikat a közép és gyűrűs ujj közé, az ujjak tövében fogják s aztán a kezét sajátosan mozgatva, lendítve, rángatva a dobpergést utánozzák vele.
csérmál, (él-).
cseszik: (Tsz. *csesz*).
- élcesz*.
mekcesz.
***csészás*: ostorhegyes ló.
***csészáskocsis*: úri fogat kocsisa.
**csicseresz*. [ny].
***csicsás*: szép, kedves (gyerm).
***csicsinkázik*: jégen csúszkál (szék.: *sikolándik*).
***csicsinka* (elv.): hosszú, keskeny, simára csicsinkázott része a jégnek.
***csiga*: 1. *rigófűtyty*.
csígér: 1.
**csík*: 1.
csíkészik: (Tsz. *csikész*).
csikózik: 1. *meg-* (a ló és szamár).
csillagvizsgáló: gögös; aki az orrát igen magasan hordja.
csimmaz: 2.
**félcsinál*.
mekcsinál.
mekcsináltot (a *megcsinál m ű v.-j e*).
csingilingi: 1. csengettyű (a gyermek ny.-ben). 2. ruhán logó dísz, pl. bojtos zsinór.
***csipaguja*: csipás gyermek gúnyneve.
csipêrke: 1.
csiribiri.
***csirikás*: vézna, gyenge, beteges.
***csirizeskezü* (tréf.): tolvajkodó.
csîrszcsôrsz: Tsz. és a csoszogás hangjának utánzó szava.
**csiszicsoszi*.
csiszlik: 2.
**csízél*.
**csókapityóka*: a napraforgó gumója.
csombólgat: 1.
csombörd.
***csomókás*: csomós pl. a rosszul kevert puliszka.
csonkahét: karácsony, husvét, pünkösöd utáni napok a köv. első vasárnapig.
***csontórka*: csontszilánk, csontocska.
csóré: 1. 4.

csôrészájju.

****csôrétokán:** hagymatokány.

csôrgó: 1.

csóva: 1.

****csög:** 1. célozva dob. 2. ha a jukvetőzők közül valamelyik ugyanannyit vet a lyukba, mint valamelyik előtte való vető vetett, *csökte* azt az illetőt s mindketten újra vetnek. E jelentés általánosult, mert arra, hogy az előtte vetőt (aki vetésében bízva *megállott*,) *csögje*, nem elég a célozva dobás, mivel csak véletlenül dob annyit a lyukba, mint az előtte való. Ámde, ha egy gombbal (v. egy krajcárral) játszanak s egyik a lyukhoz elég közel vetvén, ott *megáll*, ha a másik vető gombjával az álló gombját *megcsögi*, mindketten újra vetnek. Így jelenti a *csög* azt, hogy ugyanannyit vet, tehát egyenlők s újra vetnek.

***csöröge.**

csuda: 1. 2.

****csudállotas;** (v. ö. Tsz. csudás): nehéz természetű, zsémbes.

csúfandáros: csúfolkodó, csúfolkodni szerető.

csuli: viseltes, kopottas ruhájú, kiv. fiu-gyermek.

****csulimányi:** *csuli:* (leánygyermekről).

csûrdé.

csusza.

csutkó.

csűreskért: szérüs-kert; az udvarnak a csűr irányában elkerített hátsó része, ahol a boglyák, kazlak vannak.

dájnál.

dancs.

dancsság.

dara: 2.

****daraleves.**

dávidparittyta: kettőbe fogott erősebb kenderzsineg, közepén két-három ujj területnyi bőr-darabbal; a parittyta hossza általában egyenlő a parittyás karának hosszával, de lehet hosszabb is. A parittyás a zsineg egyik végét a markában, másikat mutató és hüvelykujja közt tartja. A bőrre nagyocská követ tesz s aztán a parittyát ferde síkban megforgatja s a cél szerint a zsinegnek két ujjá közt levő végét hirtelen elereszti. A kő, a forgatás ereje szerint két-három ködobásnyira repül. Azt mondják, hogy Dávid ilyen parittyával ölte meg Góliátot.

debêrke.

****debêrketúró:** *debêrkében* tartott, eltett túró; íze édeskés, csipős.

deged: víztől, vagy egyéb folyadéktól, sokáig benne állva, tágul, szárazságát veszti; kiv. fa-szerszámokról mondják. A megszáradt csöbröt pl. vízben áztatják, vagy bele vizet öntenek, hogy degedjen s vízálló legyen.

degenyeg.

degett.

dêrce.

derendócia.

dikhec: vidám, figyelemkeltő szó; pl. *dikhec miven szép idő leszsz!*

dikicsél: valamit valami lyukba, repedésbe, üregbe kínnal-bajjal benyomogat, beütöget.

bédikicsél: u. a.

kidikicsél: (viszont).

****diskúrsus:** fontoskodó beszélgetés, sugdosódás.

****disznópityóka!** tréfás felkiáltás színlelt haraggal; *énynye disznópityóka!*

dobolódik: (kövel, hóval) dobál, hajgál.

***doronc*: göröngy.
döblec.

***döf*: tol; *döf bé az asztálfját!*

dög: 4.

döglük: lustálkodik, heverész.

ledöglük: ideje előtt lefekszik.
(Gúnyos.)

dökség: 1. restség. 2. rest.

öldögül.

***ledől*: rövid pihenésre lefekszik.

döllingezik (Tsz. *dölingezik*).

***dörmöl*: akinek a fogai rosszak, vagy nincsenek, csak *dörmöli* az ételt: sokáig forgatja szájában, amíg lenyelheti; (*meg*).

drágo: kedves; mindig a jelzett szó után áll: *Miska drágo*, *Piroska drágo*.

***drótszeg*: öntött vasból való szeg.

ducc: Tsz. 2. *duc* és *púp* az ember hátán (tréf.).

***dúdorászik*: dúdolgat, énekelget.

dufla: finom, kiváló, kitűnő; (személyről nem haszn.).

***éldug*: elrejt.

***dugdas*: rejteget.

***dugva*: rejtve, titokban; *csak dugva ad nekik egygy-egy falást; tudam én hogy dugva szivaraznak*.

dukál.

***dumáno*: nagytermetű, tenyeres-talpas leány.

dumé.

duméz; (*él*-, *meg*-).

dumynyag.

***dupp*: a szélpuska csepüből gömbölyített töltése, golyója.

***duppaspuska*: bodzafából készült szélpuska.

**duruzsol*: 1.

féldúzza az órát (komb.? *félhúzza* × *dúzzag*).

***düettszemü*: düledt szemü, nagy-szemü.

***dühérc*: nagytermetű, tenyeres-talpas leány, aki többé-kevésbé

dancs is. (Tsz. *dühérc* = *vén* ló. Hsz).

dühüs: 1. 2. 3.

dürückél: 1. 2.

**dürückelő*: 1.

***ecceribe*: rögtön, tüstént.

***eddigelé*: eddig, mostanig.

édeskedvü: édeses, édeskés, kissé édes.

***edmeg*: (tréfásan összetehető minden étel-jelentő szóval:) *edmegleves*, *edmegsájt*, *edmeg-álma* (= *edd-meg-leves* stb.)
Édesnyám miféle levest eszünk?
— *Edmeglevest*.

***éhélhôt*: nagyon éhes, örökké éhes; olyan, mintha sohasem volna mit ennie. (V. ö. *Tátvanyitva* mindeniknek Nagy *éhel-holt* szája. Csinom P.)

ékopp; *Mit eszünk édesnyám?*
— *Ékoppat lére*. (Tréfás-boszus felelet. Tsz.-ban = üres nyelés, szárazkorty.)

égedelem.

egészvágásu szekér.

egygyetmás: (elv. a tárgyesetből;) egymás, holmi.

***egyjárást*: egyúttal, egy járással.

***egymásutánn*: hamar, egy-kettőre. *egyvéktibe*.

eleinteke: (Tsz. *eleinteken*. Tordán nem általános).

élsöpszer:

***embêr*: férfi; (de általános alanyul nő is használhatja, a gyermek azonban nem, mert kikaparnak). [cagják érte).

***émejedik*: émeleg.

**emésztô*.

**emésztôgödôr*.

***engedelem*: bocsánat. *Engedelmet istálok*.

***ereszkedik*: szánkával hegyoldalon beereszkedik. (Az ereszkedők ezt szokták kiáltani: *szerêj! szép a túsêj ne meszêj*.)

- élereszkeedik (v. élereszti magát).
 megereszkeedik.
 ereszkedés: l. ereszkedik.
 **érkezik: ráér, van ideje.
 *eszelőkes.
 **észkas: északnak dülő (pl. szőlőhegy, szántó stb.).
 **esztendijkenkor: mához esztendőre.
 esztike: (Tsz. ö s z t ö k e).
 megétet.
 **ezmájnapig: mai napig, máig.
 **fás: taplós, kemény rostos szövetű (pl. kalarábé, retek).
 facsâr (szék. c s a f â r).
 kifacsâr.
 *facsaró (víz).
 *fájintas.
 *fájtót. (Tsz. fá j t a t).
 **fagallér (népetim. tán célzással a kemény inggallérra; hang-átv.): gavallér. (Tréf.)
 **fakutya: szívtelen, kegyetlen.
 fârcsuk.
 faról.
 fârtá!: marha-faroltató szó.
 **fârtó: a marha farából vágott hús.
 faszól (ki-).
 fataró.
 **fecskefonâl: aranka.
 fehérnép.
 fehérnépezik: közöszl (férfi; v. ö. n ő s z).
 **fejibe: (kb. =) holott, jöllehet (ez v. az) van: péntekfejibe szalannát ett; ünnepe fejibe dőgozik.
 **feléjdékeny: (komb.?) feledékeny
 féltős: 2.
 félhérc.
 **félsâr: a far belső feléből vágott hús.
 feneség.
 fenyővíz.
 **feresztőtekenyő: teknő, amiben a csecsemőt fürösztik.
 fêrsing.
 fêrtájkapitány.
- **fél: a főtt tej föle.
 félkótya.
 **férhezmenendő: eladó (lány).
 **féria: vakáció.
 **figura: nagyot majmoló, kényes, akaratos (gyermek).
 **figurázik: v. ö. figura.
 fíjók: 2. 4.
 fíjoka.
 fillenk (Tsz. filleng).
 **fingóbíró: = Tsz. fingó.
 fitat.
 **fityegőfene: fene (nyomósítva).
 **fityfene: u. a.
 fityfírtityy.
 **fíjupista: az olyan leánygyermek, aki szereti a fiuk játszótársaságát, játékeit, szokásait.
 flangíraz.
 **flintyika: l. foncsika.
 flityinkázik.
 **flontyika: l. foncsika.
 **fogó: 1. szénfogó. 2. játék; mondókája: egy kettő három, kisprem a házom, aki nem fut, mekfoganszik. [fogó.
 **főjat: tehént a bikával hágat; (meg-).
 fokadék: 1.
 **fon (a macska:) dorombol.
 foncsika.
 **fonnyasztó (l. Tsz. f o n n y a s z t ó z s í r).
 **főróság: láz.
 *fosogém (röv. o-val).
 **fososszájju (l. Tsz. fosostehén).
 **fosznidecka: két-három ujjnyi vastag deszka.
 *főd (Tsz. föld).
 fődüket.
 franc: 1.
 **fú: liheg.
 **fundus: segg.
 fúrt.
 fúrtanfúrt.
 fuserál, (el-).
 **fuss!: állj odébb!

- fuszújka*: Tsz. és kisfiu nemiszerve.
****futribolond** (Tsz. futri).
megfuttat: 2.
futtig.
fuzsitus.
****fűl**: cipő, csizma húzója (strupli);
kün van a fűled!
fütyürél.
gácsér.
gagymata.
gagymatól.
gâjdas.
meggâjdúl: 1.
galand: 1.
gâlickó.
****galuska**: pof; *agy neki egy galuskát*; v. ö. nyakleves.
gangas: 1.
géra 1. *géra*.
gezemuza: Tsz. és lim-lom.
gidó: 1. gödölye. 2. zsidó.
gombóda: 1.
göcs: 1. *göcs*.
****grímász**: arcfintorítás.
****grímázkodik**: arcát fintorítja.
êlguggan: víz alá merül.
gúnya: 1.
****gúnyáskosár**: fehérvesszőből font, nagy, kétfülű sik fenekű kosár.
****gurásztó**: 1. főtt juhtejsavó, amelyben az *ôrda* már ki van válva. 2. hányás, hányadék.
gurika: (Tsz. guriga).
gurikázik: gurikával játszik.
gusa.
****gűbbenő**: hirtelen mélyülő hely a víz medrében, kút, örvény.
****gürüzdél**: *gürüzdeli a tórkát a kenyérháj* = reszeli.
gyalakfuszújka (= *gyalogfuszulyka* Tsz.).
gyámbász (*meg-, el-*).
****gyengemeleg**: langyos.
gyep: pázsit.
gyepü: élő sövénynyel benőtt árok, mely a szőlőhegyek kerítésére szolgál.
gyêrmekhalál.
- **gyöngyös**; (Tsz. *gyöngyöshurka*. De Tordán nem sütik, csak főzik).
****györgyina** (népetim.?): georgina. *gyüműcskél*: 1. *düműcskél*.
****gyűszmész**: jövő-menő, mindig-járó.
****gyűszü**: tűsző, oláh bőröv.
****habarál**: 1. hadar, sietve csinál valamit. 2. gyorsan beszél.
****êlhabarál**: 1. elsiet. 2. gyorsan elmond valamit.
****habari**: 1. gyorsan, felületesen dolgozó. 2. gyorsbeszédű.
habârcs: moslékból s lisztféléből, (dêrcéből, korpából) készült keverék.
****mêghâboradik**: megbolondul.
****belêhâboradik**: 1. belebolondul. 2. beleszeret (tréf.).
hagyakazik.
****hâjnevelő**: fehér, rághatatlan ín a húsban.
****hâjszeles**: a disznóháj széléből készült *âzolé*k.
hâjtó: 1.
****halatlátni**: a halottat ravatalán megnézni; *êlmentek halatlátni*.
****halâlêlesztő**: (ijesztő szó:) *mi van a kosarábo Zsuzsi néni?* — *Halâlêlesztő*. (V. ö. Tsz.).
****hâmistrang**: iстрáng.
****hammas**: 2.
****hamupogácsó**: hamuban sült pogácsa.
****hancûrazik**.
****handranyál**: (= Tsz. *hamrász* és *handrikál*).
****haragas-zôd**.
hâpog.
harizsál (*êl-, ki-, meg-, ôsszevissza-*).
****hasâpfa**: hasított, rövidre vágott tûzifa.
****hâtromozdító**: kiségitő, segítség; (tréf.).
hâz: szoba; *êlsô-, hâtâlsó-, ôdâl-, hâzsárt*.

házsártoskadik.

házsártjáték: (Tsz. házsártosjáték).

***hê?*: mi? (feleletre unszólo).

***hegy*: szőlőhegy.

***hêjjen-hêjjen*: helyenként, itt-ott.

***hêjre áll (mikôr állosz hêré?)*: új szegődéses helyére megy (pl. a cseléd).

***hêjtül*: csendesen ül, másnak békét hagy. *Űj hêjt*: hagyj békét.

***hengerikázik* (= Tsz. hengerógáz[ik?])

kiheppen: kiesik.

leheppen.

***heprecsórê*: *ha nem szivaraznám, kitôrne a heprecsórê.*

***hepták*: hetes dohány. (A *bakapûrzi csán* és *hapták* [habt acht] képzeteinek társulása útján. A *hét* számnévnek is lehet része benne).

***hêrbaté*: gyógyfüvekből tojással készült tea-féle. (Népetim.?)

hêrget.

hevit: a kemencét a sütésre meghevíti; (jel. megszor).

***hevülés*: időnkint jelentkező forróság a testen; vértolulás a fejben.

hídlás: 1.

híllérkedik.

hiju: (Tsz. hiu: 1).

***hijutôrka*: a padlás zárt feljárója.

**hodáj*: 2.

***hodájós*: aki a hodályban lakik s a hodályra felügyelő cseléd-féle.

***hóhârmât*: dér.

***hóhêr*: sintér; árnyékszékta-ritó.

***hóhêrâkcsízze*: rossz, vásott gyermek.

**hójâgas cseresnye.*

***hónapszám*: nők havi baja.

***hónapszâmos*: havi-bajos.

***honsokverô*: a vakondoktúrásokat elsimitó, szétverő eszköz.

***hoppikék*: rikitókék.

***hôngostojás*: emberszar.

hônnyolás: deszkába vésett, gyaltult barázda, amelybe a másik ormos deszkát beillesztik.

***hôrpac*: csontos, sovány.

***hubârgyina*: hirtelenkedő, kapkodó, léha.

***hûnyacska*: (Tsz. hûnyós stb.) *hûrból.*

**hûrôl 1. hûrôl.*

mekhûrôl: 1.

***hûshôr dôkosâr*: karonvivô kosár 8—10 liternyi üreggel; feneke egyenes (sík) s a kosár szájának körvonalával együtt ellipsis alakú; (a jel. általánosult).

***(fel-) hûz*: haldokolva hôrôg, az utolsókat lihegi. (Az igekötô mindig hátul áll.) *Éppen akkor hûzatt fél, mikôr odaértünk.*

***hûzómuzsika*: szâjmu- zsika. (Tsz. = h a r m o n i k a).

meghûzôdik: 2.

hûltszâjju.

***hûtyü*: hím nemi-szerv.

îbrik: 1.

îbrika.

îbrikâl (le-, rá-, ki- ja magát stb.) ickivicki.

***idétlenkedik*: léhâskodik, szemârkodik.

***idônâpelôtt*: ideje elôtt, igen korán. *Ha így csinâlsz, megvénûlsz idônâpelôtt.*

ifjâszszan.

***inas*: (Tsz. i n a s h ú s).

innepszombatytya: husvét, pünkôsd, karácsony elsô napja elôtt való nap.

istâl, (meg-, ki-, êl- stb., mint k ê r -hez).

istâlô: lovak istâlloja.

isten: (nyomatékosító; a szó elé v. utána járul): *istem majma, istem-*

mumákjo, istenpéldájjo, isten-csúfja stb., vagy *marhaisten, vakisten, hasisten* stb.

istenség: (összefoglaló jelentésű): *idegyűted az egészsz istenséget; kihányom az egészsz istenséget. istenszámábo.*

istentehenye: piros, feketén pontozott poloska-féle; tavasszal ellepik a kerítések verőfényes oldalát.

iszтина: a juhlegelő-terület középpontja; itt pihennek az állatok éjjel, laknak a juhászok; itt fejnek stb. (sztronga).

íz: 2. íz 3.

***izzasztó*: női ruhák hóna aljába tett, az izzadtság felfogására való szövetszövetdarab.

***jádzzókártyo*: játékkártya. Csak akkor jelzős e szó, ha félreértés elkerülése végett a különböztetés szükséges: *élmészsz a fogadóba valaméjékbe s kérsz egy használt jádzzókártyát.* — (Mert *kártyo* edényt is jelent).

***jár* :) *ne járj!* = hagyj békét; *nem jár* = nem érvényes valami (pl. játékban); *ne járj vele* l. Tsz.; *jár az asztál körül* l. Tsz.; *jár a szájjó* = sokat beszél, lármáz, veszekedik: *ne féj mé csak jár a szájjó; jártotytya a szájját*: u. a.

***járompáco*: járomszeg.

játékas (kutya, macska, malac stb. l. Tsz.).

***jódôgú*: dolgos, szorgalmas; *nem rosz dôgu*: u. a.

***jokezefogásu*: az, aki amihez nyúl, ügyesen, kellőképen megjókötésü. [csinálja.

jómag.

***jórészt*: valószínűleg.

***jósziivel*: szívesen.

***jókôr*: korán.

***jötment*: csavargó, gyanus multú.

***jövendő*: a jövő év; (jel. megsz.).

***jövendőmondó*: jós.

jövés.

***jubémérés*: a juhaikat egy *tur-mában* legeltető gazdák tavasszal, egy bizonyos napon összegyűlnek s próbafejést csinálnak. A *bács* minden gazda juhait külön feji s a kapott tejmeny-nyiségből állapítják meg az arányszámot, amely szerint a sajtnban egész éven át osztokodnak. Mert a *jubémérés* után minden juh tejét együvé fejik.

jukbavető: (Tsz. lik b a v e t ő).

***jukbavetőzik*: jukbavetőt játszik. *jukatas.*

***jü* (jün, jön, gyü, gyün): hajlandó játszani: *jüsz gombál?* — *Menyek, de csak plével.* — *Jösz kettővel?* (két gombbal, két krajcárral *jukbavetőzni.*) — *Jöttek kótyát?* = jöttek kótyát játszani? — *Gyuri nem jön kiverőt* stb.

kacag.

kacâr (*kacôr*): 2.

***kacras*: bicskás, verekedő, kése-lődő.

***kacs-karingó*: 1. kacs (szőlőn, paszulyon stb.), 2. kacshoz hasonlő ruhadisz, cikornya stb.

***kacs-karingós*: kacshoz hasonlő.

***kájhokemence*: kályha.

kajiba: (Tsz. kaliba).

kâjtat: 1.

kâjtár: 1. 3.

kâjtárkodik: 1. 3.

kakas.

kakasülő: 1.

***megkakasöl*: 1. (a majorság, baromfi hímje a nöstényt.) 2. Tréf. (férfi) közösül.

kakóca.

kaláko: 1.

kalangya: 1.

kalamájko: csetepaté, lárma, veszekedés; *kalamájkat csap*: lár-mát csap.

kalamistrál: csavarog.
összekalamistrál: tüzetesen bejár,
 összejár (tréf.).
kalimpázik.
kamarispán: a bánya főelöljárója;
 bányanagy.
 ***mekkánforadik*: megbolondul
 (tréf.) *Tám meg vagy kánfo-*
radva?
 **kámpec*.
élkámpicseredik: (Tsz. elkámpic-
 sorodik: 3.).
kancsi.
 ***kancsikutya*: a kancsal gúny-
 neve.
kancsuka.
kandér: 1.
 ***kániszmurga*: (canis merda. A
 patikusok boszantására ilyen
 szerért küldik a patikába a
 nagyobbak és okosabbak
 a kisebbeket).
 **kanta*: 1. *kanta*.
kap.
 ***kapafija*: egyik felén hegyes,
 másikon éles, a szőlőműveléshez
 tartozó csákányszerű szerszám.
 ***kappanhangu*: idejéhez képest
 vékonyhangú (fiu, férfi).
 ***kápránc*: nyerészkedő játék. A
 résztvevők krajcárjaikat ka-
 lapba teszik. Előre megállapí-
 tott sor szerint a kalapot
 rendre megrázzák s hirtelen
 leborítják valamire. A krajcár
 egyik fele *káp*, a másik *ránc*.
 Akin a sor van, *káp*-ot, vagy
ránc-ot mond s erre a kalapot
 fölemelik. Ha *káp*-ot mondott,
 minden krajcár az övé, amely
káp felével van felül s viszont.

kaptány.
kaptató.
 ***káptyus*: szédülős, kábult.
 ***karikalábu*: O-lábú.
 ***karikázik*: megy (a karikalábu).
kárlátó.
 **karótó*: (u. a. mint a Tsz.-ban,

ahol e szó meg van kérdője-
 lezve).
kárpál: 3.
kártyo: 1.
 ***kártyus*: kis kártya.
kas: vesszőből font, vagy téglá-
 gerenda-vázú, lécezett, magas,
 keskeny, csöves-kukorica tartó.
 ***kasziba*: (k a s z a?) Verekedés
 közben egyik fél, a másikkal
 szemben állva, pl. bal lábát
 ellenfele jobb horgasina megé-
 teszi s ugyanakkor hirtelen
 mellbe löki.
 ***kaszibál*: *kaszibát* ad. (V. ö.
 Tsz.)
kaszten: 1.
 ***katifona*: növény, mely jégve-
 réskor átható szagot terjeszt.
katicabogár.
katipila.
katlan: a kemence azon része,
 ahova az üst van beállítva.
katrinca: kettős oláh kötény.
kávésíbrik: v. ö. ibrik.
ka villál: 1.
kecskebuka.
kecskebukázik.
 **kecskecsicsüszöllő*.
kemence.
 ***kényesbecse*: kényes, becézett.
 ***kényesztet*: becéz. — *Pirinek*
híjják? — *Nem, csak úgy ké-*
nyesztetik.
 **félképel*.
félkérdez: kikérdez (-i a leckét).
Félkérdeszted Miskától a főd-
rájzat?
 ***kéreges*: koldul, alamizsnát gyűjt
 magának v. valami közcélra.
 ***kéregesítő*: koldul, alamizsnát
 gyűjtő.
 ***kéresztet*: kéri, hogy (vlkit,
 vlhová) engedjenek. *Menyek,*
ha édesnyámtól élkéresztecc; —
kéresztettelek, de nem engettek.
 ***élkéresztet*: u. a.
kérekésár.

- **kêrgető:** játék. Egy a többit kergeti; akit megüt, az lesz a *kêrgető*.
- kêrt:** 1.
- kêrtiföl:** kárfiol (népetim).
- **kesêjkút:** vízében a paszuly jól megfő s a paszulyleves megvastagszik. (Tordán két ilyen kút van.)
- **kesêjvz:** a *kesêjkút* vize.
- kêtkêzrúd.**
- **kételenedik:** húzódozik, kedvetlenkedik, immel-ámmal csikevêrt. [nál vlmit.
- **kicsiszék:** lábszámoly.
- **kikirigi:** párnácska, amivel a női test bizonyos részét gömbölyübbé, formásabbá tették. (Divatját multa.)
- **kilis:** nagy, mérges pattanás.
- **kisbôrnyusté:** kisborjas tehén teje. Kevésbé ízletes, híg; a forralással *összemenyen*.
- **kiverő:** játék. Egy játészó húnyik, olvas pl. ötvenig, azalatt a többi elbúvik. Ha ötvenig elolvasott, hangosan kiáltja, egy kezében levő kövel három ütven: *egy, kettő, három, menyek keresni*. A követ azonban ott hagyja, mert azzal *vernek ki*. Ugyanis mihelyt anynyira távozott, hogy valamelyik közel rejtőzködő hamarabb oda futhat a kiverő helyhez, mint a húnyó, elúgorván rejtekéből, oda fut s a húnyót kiveri: *egy, kettő, három*. De csak a kiverő kövel szabad kiverni. Ha többen verik ki a húnyót, mint ahány búvót ő ver ki, újra húnyik, ellenkező esetben az, akit a húnyó kivert. (A húnyó természetesen úgy húnyik, hogy arcát kalapjába temeti.)
- **kocsiskáposzta:** négyszögűre vágott rántott káposzta.
- **kofapecsenye:** bő zsírban sült sertéspecsenye; *tordai pecsenye*. (Tordai specialitás; 1. Jankó id. m.)
- kofáné.**
- **kókumpityere:** tréfás szó, határozott értelem nélkül. [*Mi van a zsebibe?* — *Kókumpityere*.
- **komótus:** resteskedő, lassan dolgozó.
- kondász.**
- kontyalávalól.**
- megkontyól.**
- **félkoppint:** teherbe ejt (nőt).
- kôrc.**
- kôrcsoja:** 1.
- kôrhantó.**
- kôricál.**
- **kôrnyadazik:** betegeskedik; gyengélkedik; utána nagyobb baj várható. *Min kôrnyadazatt, kôrnyadazatt, a még eccê csak lefekütt s nem is kôt fél többet.*
- kôrnyikál.**
- kosár.**
- **kosaraszat:** a *kosár* helyének változtatásával trágyazza a földet.
- koslat.**
- kosz:** 3. *kosz*.
- koszvájó.**
- **kótázik:** lassan, lustán, kedvetlenül csinál vlmit, jár, jó-megy.
- kotlós:** 1.
- **kotlóstojás:** záptojás.
- **kótya:** 3. *kótya*.
- **benkotól:** mindig benn ül, szobában ül (gúnyos).
- kotyfól.**
- kikotytyint.**
- kozsók.**
- **megkôjôkezik:** megell (kutya, macska).
- **kôjôkező:** terhes (kutya, macska).
- köntôrfaról.**
- **kôpedelem.**
- **kôpôr:** maltertôredék; (összetö-

- rik s fémtárgyak surlására, fényesítésére használják).
- békôrmöddzik.*
- kôrmôs*: 2.
- kötő*: 1.
- **kôszkenyér**: színére nézve másodrendű, barna-kenyér, panis secundarius PPB. I. Tordai T.
- **kredenc**: pohárszék.
- **krokán**: muskotályszőlő.
- kucarag*: kuporog.
- kucaradik*: kuporodik; (össze-, le-, fél- (pl. szekérre).
- összekucaradik*: összezsugorodik pl. szövet, gyümölcs stb.
- kûdustetü*: némely növények ragadós termése.
- **kuku**: figyelemkeltő szó, hogy a gyermek tekintetét a beszélő magára irányítsa.
- kukucsál*: kukucskál.
- kukucsi*: kuku.
- **kukumis**: 1. *kókumpityere*.
- **kukurigó**: a kakas hangja; (a kakóca-é: *kikirigi*.)
- kulimász.*
- kuncurál.*
- kurázi.*
- kurázsiskadik.*
- kuszkúria*: 1.
- kútyárgyázzo.*
- kutyafejúhál*: békaporonty.
- **kutyakalangya**: úgy keletkezik, ha a gyermekek egymás hegyénhátán összegabalyodnak, játszva v. verekedve.
- **kutyapécér**: 1. kutyakergető, kutyahajgáló gyermek; 2. rossz, vásott.
- *kutyaté.**
- láb*: még lábann élatta a búzájját = learatatlan, künn a mezőn.
- lábító*: szerkezetek azon része, melynél fogva a láb erejével hajthatók.
- **lágysâjt**: 1. *bálmosnakvaló.*
- lagymatag*: 1. 3.
- lâjtôrja*: 1.
- **lâmpás**: 1. olcsó, gyenge lámpa. 2. kézi lámpa.
- landaris.*
- langaló.*
- lankás*: 1. 2.
- lapító.*
- lapótya*: 1.
- **lapu**: nagylevelű növény levele. (Úgy tenyérenyi nagyságútól kezdve.)
- laskanyútó.*
- éllâtytyo magát*: berug, megrészegszik.
- (*lâttot*;) *nincs semmi lâttotytya*; 1. Tsz. 1. 2.
- lazsnyakól*, (él-, meg-).
- légêj.*
- léha*: 1. 5.
- léhâskodik.*
- lepcses.*
- lepcsessâzju.*
- **lêpveszszó**: léppel bekent nád-szál.
- lêpesedik* (meg-).
- leptibe.*
- **lîget**: sétatér, park.
- êlleszsz a gyêrmek.*
- lîphesz*: 1.
- lîsztlang.*
- **lôfing**: pöfeteg-gomba.
- lôszemüszûlva.*
- *loboda**: 1.
- *lógó**: 1. *Lógóba jár az iskolábo* = még nem tanköteles, de azért feljâroгат.
- lóginyâszik.*
- **lôcsôs**: csâmpás, hórihorgas, lógva-jâró.
- lôdôrög*: 3.
- *lôdôrgó**: 2. (Kr. Vadr. 351.)
- **lubûrgyina**: 1. *hubûrgyina.*
- lungûj.*
- macskaméz.*
- **madârkenyér**: egy graminea apró, barna cipó-alakú termésel.
- **madârnyêlv**: abban áll, hogy minden szótaghoz egy v. több

mássalhangzóból s az illető szótag magánhangzójából álló új szótagot ragasztanak. A hiátust j-vel kerülik; el; pl. látom a fiait: látátovom avá fivijavajivit. E célra rendszerint a v és f hangok használatosak. (V. ö. Turgudor-god stb. Ar. Jóka örd.)

mafla.

majárság.

**májmolódik: bajmol, mímel, pepecsel.

malacazik, (maladdzik): ell (a sertés).

megmalacazik: megell.

malacasztató: épület, ahol a kocák malacoznak. (V. ö. báránysz-tató.)

maláto: (maláta Tsz. 1.).

málé: 1. málé 2. és 2. málé.

máléliszt.

*málészáju.

**máléskenyér: olyan kenyér, amelyben máléliszt is van.

mánus (kicsi mánus, nagy mánus). (márj:) márja vminek.

kimárjúl: 1.

**marós: harapós.

mart.

martilapu.

**martilapukáposzta: martilapuból készült töltött káposzta-szerű főzelék.

**maszkata: 1. nem mutatós, idétlenül, izléstelenül, rosszul készült. 2. növényben megakadt, fejletlen (szék. csökött, megcs.).

**maszkura: idétlen, izléstelen öltözetű, ijesztő külsejű; maszkurábo jár: farsangkor álarcosan jár.

**maszkurás: farsangi álarcos.

matat, (él-). Élmatat velle egygy órájig.

mátyás.

mécses.

méjleszt.

**méjlesztetszalanna: olyan szalonna, amelynek a bőre nem perzselt, hanem forró vízben méjlesztett.

**mendélkávé: pálinka; (Mendeltordai regálébérlő).

**összszemenyén (a tej:) forralás közben savója kiválik; az össze-ment tej neve gurásztó; l. ezt. menedékes.

**ménló: mén.

méregduda.

**mészároskutya: szelindek.

**mészárosokán: a tokány egy faja; savanykás, kissé tejfölös, kevés bor is van benne; sertés- és marhahúsból készül.

mesztikál.

**meztiláb vôt: meztilábosdobás volt; (l. ezt. Tsz.).

**mis? mis: (mivel ellátott?) mis a kalapad? — Meszes. — Nem tam mis vôt a keze.

*miskuráncia: (Tsz. miskulán-cia.).

mismás: 3. és egy s más, holmi.

**mistók: hím nemi-szerve.

**misztifikál: 1. mesztikál; 2. titkon végez, csinál.

**mócule: oláh férfi gúnyneve; (móc l. Moldován G. Székelyek-e a mócok?)

mód.

mokány: 1. és illetlen, paraszt.

mokánló.

*megmond.

*môré: oláh legény.

**mos: ver.

**êlmos: elver.

**megmos: megver.

**mosóba van: a mosni valók közt van.

**mostojanság: mostanság, mostanában.

**mozsárbitü: mozsárütő.

**mucskól: gyaláz, leszól, hírbe hoz. (V. ö. Tsz. lemocskol.)

mula: (Tsz. mulya 2.).

***(az) élmúltkór*: a multkor.

mumák: 1. *mumák*.

***muszmák*.

***megmurál*: (Tsz. *murit*, *megmurítá*l).

muslica: 1.

***mustuk*: kaszafenő tokja. (V. ö. *mistók*.)

mutúj: 3.

nádméz.

***megnadrágól*.

***élnadrágól*.

nagy.

nagyidő.

***nagymámi*: nagyanya.

nagyól: nagyjában csinál meg (vlmit.)

***napansültpogácsol*: (Tsz. *napon sült málé*).

***nárityten*: tréfás helynév. *Hól van édesnyám? — Élment náritytembe*.

élnáspágól.

***nebúsúj*: pálinka.

***nehézidő*: 1. *nagyidő*.

***nevendékléán*: serdülő leány. (V. ö. Tsz. *nevendék*: 1.)

***nyafag*. (Tsz. *nyafog*.)

***megnyakász*: nyakon ver. (V. ö. Tsz. *nyakal*.)

***nyál*: nyalánkkodik.

***nyámnyám*.

nyápic.

***nyavajatorós*.

***nyavajás*.

nyekezsálódik: fárad, törődik.

***nyerít*: röhög, hahotáz.

nyíl: egy *nyíl főd*: egy hosszú, keskeny földdarab.

megnyílaz: Tsz. és tréfásan: *mé sántic te Mari? tám megnyílaztak az éjjél?*

***nyimora*: fejletlen, beteges, nyavalyás.

***nyirákseprü*: nyirfaágból készült sóprü.

nyiszitél (él-, meg-, keresztül-, ketté-stb.).

nyiszszent (u. a. igekötőkkel).

nyomás: 1.

***nyomdék*: a gyalogjáróktól nyomdokolt ösvény (sáros időben).

Nincs mér félzsd a cipődet, mé nyomdék van.

***nyomorúság*: nyomorult.

***nyúlángozik*.

***nyúlsaláto*: taraxacum off.

***nyátosztat*: halottat kiterít.

***kinyútosztat*: u. a.

***nyátosztató*: ravatal.

***nyűszüléán*: koszorus-leány.

***őesztendő*: dec. 31.

őszér.

***ődálrúd*: vendégoldal.

***ődaldas*: sertésoldal.

***őjan* (*oan*): mintegy, körülbelül (számn. előtt). *Lehetett oan három esztendő. — Vót oan öt véka körül*.

**őkuláré*.

**őkumlál*.

***ől*: disznóól (jel. megsz.).

***oláecet*: szólásban: *gyenge, mind az oláecet*.

***olárózsa*: kerti virág. Alakja a pünkösdi rózsához hasonlít, színe sárga.

olozskölbász.

***ónasesó*: (v. ö. Tsz. *ónos*: 2.).

***ónasút*: (v. ö. u. a.).

***ördásbéles*: ordával töltött béles.

***ördáslepén*: ordával töltött lepény.

**örgonál*: 3.

***őriásfuszújka*: orjával főzött paszulyleves.

***oszt*: vitat: *még mindég aszt osztják, hogy mejék hatta nyitva az uccájtót*.

ótó: (Tsz. *oltó*).

***ótvár*: orbáncféle bőrbetegség.

ől meg (az igekötő mindig hátul áll: *ől meg, hogy menynek én is*. (1. Tsz. 2. *ől*.)

***őlbevaló*: kisdud, csecsemő.

**ördögmotola*: 1.

örökkétig.

pádimentom.

****páhól:** a fehéreneműt vízzel preckeli, hogy a vasaló alatt könnyebben simuljon.

bépáhól: a páholást végbeviszi.

pájta: szarvasmarhák istállója.

****paksaméta:** kézi csomag.

pakulár.

palacféreg.

***palacka.**

palánt.

pánkó.

pánt: szegély, széldísz, csikónként haladó lapos díszítés.

***pántól:** ver.

***élpántól:** elver.

***megpántol:** megver.

panusa: 1.

kipányváz: hosszú kötélre kiköt pl. lovat, tehenet legelni.

****papsájt:** mályva.

****paraszakas:** kis, sárgás-vöröses, feketefarkú kakas.

***parasztángyér.**

****paripa:** herélt mén.

párnacsúp.

***pászmo:** 2. *pászma.*

****pászmánként:** szakonként, szakazonként, *nyílanként.*

****pázmáseső:** eső, amely *pászmánként* esik.

****patkanca:** olyan kerti virág, amely nem teljes, buja; a vadhoz hasonló; pl. *patkancavijola.*

patkány.

patkántúrás.

peckes: 2.

****pecsenyesütő:** aki a *kofapecsenye* sütésével foglalkozik.

****pedig:** *pedig hálá istennek, hogy jól vattak! — Na, pedig hogy eccé találkozhattam veled!* (l. Nyr. 33:577. V. ö. Tsz. *pedig-hogy.*)

****peggyes:** (Tsz. *bëggj.*)

pélida: 2.

***pemeté:** 2.

penderit: gyorsan, hirtelen, könnyedén, nem sokat fontolgatva megtesz, végbevisz valamit, (akármit). *Ojan ebédet penderített, hogy na! — Úgy pofon penderíttek! — Úgy kipenderítette, hogy a lábo se érte a földet.*

pendül, (meg-, fél-).

penděj: hosszú, legalább térden alul érő ing. — *Még pendejes köjök vótam akkó.*

****pengő:** forint.

****pepecsmekelődik:** pepecselő munkával vesződik.

****pepecsmekelődés:** pepecselés, pepecselő munkával való vesződés. *pereputyty* (mindig szem. ragozva): hozzátartozók, családtagok összessége, rokonság. (Tréf.)

pereszlen: 1.

pêrgetytyü: átfurt dióból, egy zsineggel ellátott tengelyből s lendítő nehezekből álló pergető készülék (játékszer).

pêrnye.

pêrsěj.

****pesztêrnák:** egy konyhakerti veteményféle.

***pesztra:** 1.

****peták;** nagy csontgomb.

picula: húsz fillérnyi pénzösszeg; (a régi tízkrajcáros neve).

picus: 1.

píp: 1.

****pipázik** (a ló télen): fujja a páráat.

pipe.

****pîrcá-pîrcá:** kicsinylő felelet annak, aki értelmetlenül, kuszáltan beszél.

pislant: pillant.

pisajag.

pítiskál.

****pityizál:** iddogál.

pityóka: krumpli.

****pityókás:** krumplileves.

pockól (meg-, fél-).

pocok: 1. 2. és kis gyermek.

***pocolista*: elemi iskolába járó gyermek. (Komb. *pocok* × *elemista*.)

***pöcegér*: nagy házi-, vagy vándor-patkány. (Vö. Tsz. *pocik*, *pocok*.)

***pohártörő*: finomabb edénytörő ruha; (jel. ált.).

pománábo.

ponk: Tsz. és: dombtető, hegycsúcs.

pörgané.

porond: 4. és: fővény.

pörzsoló: öblös, hasas ételhordó edény; szélesebb, mint amilyen

potyog. [magas.

potyól.

**póvestyál*: (Tsz. *povédál*.)

**pötyög*.

pötyögős: 1.

***prapagyit*: ügyetlen, pipogya.

precskél, (*le-, meg-, össze-, össze-vissza-, rá-* stb. V. ö. Tsz. *preckel*).

préda.

***prédaság*: pazarlás.

prémonda: pénzfizetésen kívül való terménybeli járandóság, (gabona, sajt stb.).

prézsmítál.

prikulics.

***próvestyál*: 1. *póvestyál*.

prüszköl.

prüsszent.

puca: 1.

puccik: kuckó, vacok.

pufákol.

pufál.

pukkantó: 2. 4.

puliszka, (*pujiszka*).

***pújka*: ki nem pattant, de megsült, megbarnult, megrepedt kakas, (pattogatott kukorica).

***pula*: 1. *puca*.

***pundus*: fali óra láncának nehezéke.

punga: 1.

pupujál: valamit igen magasra, kelletténél magasabbra tesz, rak, halmoz.

félpupujál: v. ö. *pupujál*.

***pürc*: fing.

***pürcint*: fingik.

**pürdé*: 2.

pusztija: (Tsz. *pusztia*).

putregáj: 2. emberről is mondják.

***putyerő*: tehetség, erő; (tréf.).

putyipurutyty.

ráf: (Tsz. *kerék-ráf*).

***ragadoskezü*: tolvajkedő.

ragya, (*rogya*): 2. 3.

***ragyásképu*: himlőhelyes.

***ráhúz*: ráüt (bottal, ostorral stb.).

***rájpac*: olyan szerkezetű korbács, mint a karikás ostor; nyele rövid, szíja nincs hurokkal az ostor nyakára erősítve, hanem a nyél végére fonva, vagy szegezve.

***élrak*: elver.

***megrak*: megver.

rást.

félrástól: a sírhalmot *rásttal* borítja, vagy kapával a lecsúszott földet a halomra húzza, a sírdombot egyengeti. (V. ö. Tsz. *bástol*.)

rázott.

***rebdes* (a szem): Tsz. *rebeg*: 1.

***récepuca*: ojan vékom mind egy *récepuca*; (v. ö. *puca*).

***régula*: fegyelem, fenyték.

***réguláz*: fegyelmez, fenyt, megver.

megréguláz: v. ö. *réguláz*.

**régulás*.

rekkenőség: Tsz. és: a szobában levő bűzös, nyomasztó meleg *repcseny*.

***részezesbarát*: valami tésztaféle.

***retkes*: (nincs hat. értelme:) *ne had retkes!* (lenézőleg, megvetőleg annak, aki többet akar mutatni, mint amennyit tud).

**réz*.

ribanc: 2. 3.

ribirongy.

ricsûj.

***rigófütyty*: az ujjíznyi tézta-csomót a téztareszelő hátsó felén végig forgatják; ettől megrecésedik, neve: *csiga*. A *csigából* néhányat szoktak tenni a *reszelt-levesbe*. A *csiga* megfőzve, zsírba keverve, kenyérreszeléssel meghintve, meg-rántva: *rigófütyty*.

***rigyál*: kacag.

rincsezálló.

**ringy-rongy*.

***rókkaveress*: vöröshajúak gúny-neve. Csúfoló: *rókkaveres tyúkat keres*.

roncsolék.

***rongybuba*: szegényes játékszer; a porcellánból valót pótolja. Egy darab fára csavart, varrt rongyokból áll, arca kifestve. Szólás: *ojan vagy mind egy rongybuba*: (rongyos vagy).

rongyosleves: 1. Tsz.; de mindig téztaból, melyet folyékonyan eresztenek tölcseren a forró húslevesbe.

roppantatt.

***rórátékkölbász*: 1. *baktértojás*.

rostikás.

***rostikásodik*: rojtosodik, fosz-lányosodik a széle vlminek.

***kirostikásodik*: kirojtosodik.

***rostikázik*: u. a.

***kirostikázik*: u. a.

***roszbetekség*: sánkér, szifilis.

***roszféle*: ringyó.

megrökönyedik: 2. 3.

êlrug (a *tehen*).

rücsök (Tsz. *rücsök*: 1.).

rücskes: 1.

***rücskesedik* (*meg*-, *öszsze*-).

rücsköl: 1. *rücsköl* (*êl*-, *öszsze*-).

***rücskölődik* (*öszsze*-).

rüdeg: 5.

rühelődik: 1. *híllérkedik*.

sánc: 1.

sántikuci.

***sármántyu*: sármány.

***sárvíz*: sötétszínű, vízszerű hányadéka annak, akinek ismét-lődő hányó ingere van.

sas.

sasfa.

***sédria*: a család apraja-nagyja együtt; ha d (tsz.).

seggél.

segvakaró: 1.

***sejemgyêrmek*: becézett, kényes, cifra, szép gyermek.

***seprübütü*: a söprü ágas, vesz-szós felének felső része, ahol a nyelvhez van kötve, szorítva; (Tsz. meg-s ö p r ü b ü t ü z).

***sêrkehaju*: akinek a haja tele van a fejbőr hámladékával; korpás hajú.

sêrkentôóra: (Tsz. s ê r k e n t ô : 2.).

sêrvés: 3.

sêrvéses.

sétifikál: 2.

sifitél: 2.

sikárol: 4. De általában mindent, ami tapaszos.

***sikátôrflastrom*: 1. *baktértojás*.

***simít*, (*ki*-): vasal, (*ki*-). Tsz. *simáz*.

êlsinkófál.

**sipirc*.

***sojom*: a sulyom fegyver (*s p a r u s*) hegyére emlékeztető alakú tézta, 1. Tordai T.

sokkálta.

**som* (*meg*-, *rá*-): 3. *som*.

sompôrdál.

sonkojas a sült zsírja, ha rozsdaszínű üledéke van; (*rozsdás zsír*.)

sonkôjkôrê: somkóró.

***sôr alá áll*: sorozásra áll.

sôrja van a késnek (1. Tsz.).

***sóshâl*: sózott hering.

sósugôrka.

sóvágó: sóbánya-munkás.

- **sóz*: 3.
spíllér.
srégen: (Tsz. s r é g).
 **strapa*.
 ***strapálódik*: igen fárasztó munkát végez; jó-megy, dolgozik naphosszat.
súj (sűj): lupus (bőrbetegség).
sundámbundám.
sunyi: 3.
supákól, (él-).
 ***suppól*: toloncol.
 ***élsuppól*: eltoloncol.
 ***kisuppól*: kitoloncol.
susták.
 **susupusu*.
suta: valami lényeges, szembe-
 szökő, kiemelkedő részt nél-
 küldő; (szarvatlan, bóbita nél-
 küli stb. pl. *suta tehén, suta*
pacsírta).
sülleg: lassan sül, sístergő han-
 got adva ég, sül; (pl. a ned-
 ves fa is a tűzön).
 ***súrgető*: játék; egy fiú egy fa
 mellé áll s a fát elengednie
 mindkét kezével nem szabad.
 A többi köréje csak *súrgeti*,
 azaz jókat üt rá minden oldal-
 ról. De ha valakit ő üt meg,
 a fa mellől ellép s helyébe
 az áll, akit megütött. Ha a
 fát elengedi, elrántják s *cipőz-*
zák, mert ütése csak akkor
 számít, ha másik kezével a fát
 érinti, fogja.
szaggat: 2. halottnak harangoz.
 ***szájhorog*: tréf. köszöntés (ol-
 szájnoro k = jó szerencsét).
megszáll: zavaros folyadék földé-
 rül, megtisztul; ami zavaros-
 ságát okozta, leszáll; (meg-
 tisztul + leszáll).
 **szamártöviss*.
 ***szaparit*: (baromfit) tenyészt;
kár a pújkát szaparitni, mē
erössen kényes. [szappannal].
 ***szappanyaz*: ruhát mos (term.
- ***szappanyazótekenyő*: mosóteknő.
szarakadik.
szározbetekség: tüdővész.
 **szározétel*.
 ***szárházi*: kicsinylő jelző; (em-
 berről, kiv. gyermekről; v. ö.
 s z a r z s á k).
szárkaláb: l. sojom.
 **szedeget*: 1.
 ***szegődik*: megalkuszik és meg-
 rendel; *szegőttem egy pár csizs-*
mát.
szegy.
 ***szégyenfalat*: az utolsó darab
 étel a tálban; azt nem illik,
 s z é g y e n kivenni.
 ***szekfűszeg*: apró szeg alakú
 szekfü, (fűszer).
 ***széllopta*: hólyaggal fölfujt bőr-
 labda; *cikk*-ekből van össze-
 varrva, a cikkek találkozási
 szögében kerek *főt*; van *szí-*
jújja, nyélve; a hólyagfuvó szer-
 szám a *szipka*.
szemszűrásból.
szénafü.
 **szénaműrva*.
szennyes: csak ruhaneműről mond-
 ják; a *szennyesbe van*: a szeny-
 nyes ruhák, mosnivalók közt
 van.
 ***szépeleg*: udvarol, bókol.
szerecsia.
mekszerez.
félszeszpetelődik.
szigoru: 1. 2.
szigoruság: u. a.
szilvacibre.
szilvaiz: 1.
 ***szilvapattagató*: a szilva magja-
 vevésére, (pattogató s á r a)
 összeült *kaláko*.
 ***sztnültig*: egészen tele, színig,
 csordultig.
 ***szipag*: orrát szíja; (v. ö. Tsz.
 szippog).
szipákól: 1. 2.
 ***szirimán*: vézna, töpörödött.

- *szírszár.
- **szítat: bő vízben áztat, hogy a víz szíja.
- szítál (az eső).
- *szíffogásos: 1. 2.
- *szivárványoskút: 1.
- **szóhájtó: pletyka.
- **szóhájtás: pletykaság.
- szokotálódik: 1. 3.
- élszontyolódik: 1.
- szopórnyica.
- szopórnyicás.
- mekszopórnyicásodik.
- *szórtyog.
- szotyog: 2.
- szotyoktat, (él-).
- szó (a vízen).
- **szöllőegres: éretlen szőlő, szőlőszem, melyből egreseat, egreslevest szoktak főzni.
- **szôrlopta: tehénszorból gömbölyített labda.
- **szôrősnýelvű: oláh. — *Sze az nem is olá. — Dehogy nem; nész csak meg, hogy szôrös a szpûrkát.* [nyélve.
- szufla: 1. 2.
- szuszzsan.
- megszuszzsan: 2.
- szûrküledik.
- **tács!: hallgass!
- letácsól.
- **tajigás: csengős szekérral járó ember, aki az örletni valót a malomnak összeszedi.
- **tajtékcpecsenye: az állat lapocka-közéből vágott hús.
- tájog: 1.
- takâr.
- takampóc: (Tsz. takonypóc).
- taknyalódik.
- tálos.
- tándámándá: tedd ide-tedd oda ember.
- tángál, (él-, meg-).
- tánygérálma.
- **tánygértôrlő: durva, vastag tórlőruha. (V. ö. pohártôrlő.)
- **tapat, (él-, meg-rá-) tapos, tapod, (el-, meg-rá-).
- **tapasztóbanda: olyan cigánybanda, amelynek tagjai hol tapasztanak, hol hegedülnek.
- tasli: 1. 3.
- tataraz (meg-, ki-): takarít, tisztít (meg-, ki-).
- tatárko: 2.
- **tatárkoseprű: tatárkából készült söprű.
- tátog: meg-megállva báméskodik, száját tátja.
- tátos: 2.
- **tátotszájju: szájtató, báméskodó, figyelmetlen, esetlen, ügyetlen.
- *tégláz, (ki-, bé-).
- *téglázó.
- **tehéntûró: tehéntejből készült savanykás túró.
- tehénszársapka: lapos, lágyszövetű sportsapka.
- **tejesmálé: tejjel süített málé.
- *tekércs: 2.
- tekereg: 1.
- **tekêrgő: csavargó.
- *télhetetlen: falánk.
- templomazás.
- *tempós: 1.
- tempózik: 1. 3.
- **tengêjvékszeg: szeg a tengely végén, mely a kerék kihullását megakadályozza.
- tepelág: 3.
- **tepeláptye: u. a.
- tér (él-, belé-). Szólás: *éltér vkitől* = békét hagy valakinek.
- *tetűpuskás: 1.
- tikácsól.
- tikag.
- típpanos.
- tisztál: ruhát, (fehérmüt) második lében, tiszta vízben (szappan nélkül) mos. (V. ö. Tsz.)
- **tojóskadik: babrál, pepecsel, holott gyors, határozott cselekvésre van szüksége.
- tójtat.

****toka:** áll alatti kövérség.

***tokos:** 2. 3.

tonka: 2.

tonkaöru.

tökéletlen: 2.

tökéletlenkedik.

****mektökösedik:** megrokkán, sér-
vést kap. (V.ö. Tsz. tökössödés.)

tökösedik.

tömlőtúró.

töröbúza.

****törté (= tört tej):** az aludt-
tejet — savóját leszűrve —
tejjel, tejjel összetörük, kavar-
ják; így készül.

****töröbúzaftjók:** a kukorica tövé-
ről való fattyuhajtás.

tötés: 3.

tövisdisznó.

trapp.

****trabba:** trappolva.

trébéj.

****tráf:** csík (pl. szöveten).

****tráfós:** csikos.

tráfszekér.

****tránkáflánka:** *pîrcápûrcá*; 1. ezt.

trotty 2. trotty 1.

trottyos 1. tr. 1. és 2. tr.

****trugyalódik:** strapálódik; 1. ezt.
(De tr. tréfásan.)

****tûnêr:** (1. alagut). 2. a sóbánya-
telep.

túrma.

túró: juhtejből készült túró.

****tuturulaska:** bordáslaska; 1. ezt;
(gyerm. ny.).

***tükör:** 2.

****tükörfija:** a tükör fiókja.

****tűzgyûtó:** a tűz meggyújtására
hasogatott vékony fa.

tűzvíz.

****tyeptár:** báránybőrből való oláh
mellény.

tyityimutyi.

tyúkeszû: feledékeny.

***tyúkesség:** 2.

****uccakapitány:** *fêrtájkapitány*;
1. ezt.

****uccakati:** uccát szerető, csa-
vargó leányka. (V. ö. Tsz.
falukati.)

****uccaköjök:** olyan fugyermek,
aki lehetőleg mindig az uccán
ül s ez aztán erkölcssein is lát-
szik.

udvár 1. 2.

****újból:** megint, újra.

újjas: kabát.

***újság:** újhold.

****újtúró:** friss túró.

****áriálma:** egy savanyú, apró,
nyári almafa.

****ármó:** hosszú, vékony daganat,
kiemelkedés (testen, fán stb.).

a hegyármőjja: a hegy éle (nem
orma).

uzsgyé: 1. 2. (második szótagján
hangs.).

uzsukál.

****úditó:** fodormentás cukor.

ügyibevaló.

ül: 1. ül 1.

ünő.

****öszszeüti az ebédet:** hirtelen,
gyorsan, ahogy lehet megfőzi
az e.

ütköző: 2.

vacsaracsillag.

****vadegres:** bátoratlan, húzódozó,
emberkerülő.

vadmák.

váj (vagy): körülbelül, mintegy.

****vájálma.**

****vájíró:** ha az *írosvaj*at kiol-
vasztják, az *író* (valami olvast-
hatatlan túrószerű anyag) kivá-
lik s a fenékre ülepedik. Erről
a vajat leszűrik, ez a *szűrtváj*;
ami az edény fenekén marad,
az a *vájíró*.

****vaksipis:** *vaksipila*; 1. ezt.

vaksipila.

***vaktetű.**

valag.

valagász: 2.

változó: 1.

vaskalán.

***vaskó*: cipőtakarító rossz késpenge, vaslemez.

**várboálló*: (Tsz. v á r b a á l l ó s).

városzsóga.

**vasmacska*.

vaszi.

vendékség: 1.

**vérhôjag*.

vérszipó.

***verespecsenye*: kézfej-verő játék.

***verespecsenyézik*: *verespecsenyét* játszik.

vereszszôlló.

***véres*: véreshurka.

***kiverő*: 1. *k-nál*.

verómalac.

vêrs 1. *vers* 2. és 2. *vers*.

***vêrtveress*: rikitó vörös, erősen vörös.

***vesztet*: veszít; (él-).

**veteményez*.

átólvető.

***vigylál*: nem magához illők közt jö-megy, unatkozik (lat.).

világcsúfja.

világro: éppen (úgy, olyan, ott).

***vizes*: vizáruló.

vizibôrnyu: vízben élő apró puhatestű.

***vonalasgyi*: nyerészkedő játék; vonalhoz közelítő.

zabala.

zabalás.

***zsepkeszkenyő*: az ingnek a hátul-gombolós nadrágból kifttyegő része (tréf.).

zsemlekáso.

zsemlés.

***zsendéjszeg*: kovácsolt vasból való szeg; a zsendelyt a háztető léceire ilyenekkel szegeznek.

zsendice: a *lágysájt*ot összetörvén, a savót leszűrik (1. *bálmosnakvaló*); aztán a savót főzik s eközben az *ôrda* válik ki a savóból. Ez a főzelék a *zsendice*. Gyakran haszn. az oláh *zsintujalá* szót is ennek jelölésére.

***zsidóbicsak*: olesó, fanyelű biccsok.

***zsidómiatyánk*: nyakból, mellről lógó ruhadísz, sál, stb.

***zsidóvecsernye*: lárma, csetepaté, *zakata*.

zsigarás: 2.

zsidikus: segítség, szolgálattevő, ideiglenes kisegítő munkás, *zsupp*: 2. [cseléd.

Függelék.

ákácfa.

ángól. [zászló.

ászló (gyerm. ny.):

asztat: azt.

átilla.

avasas: avas.

bágázsia.

bérel: bélel (dissz.).

bérlés.

birakazik: bírkózik.

bisálma.

bugyborék.

bugyigó.

csattint.

csemcseg: csámcsog.

csiklint.

csirippól.

csitkó.

derekâj: derékalj.

egêrfa.

ehezik.

esztêrhâj.

esztet: ezt.

faricskál.

fazakas.

findzsia.

frustuk.

fûsü: fésű.

gagya: gatyá.

gédélget: dédelget

geleszta. [(dissz.).

gombojég.

gubics.

összszeguzsaradik

(hangátv.).

gyêrtetek: jertek.

gyértya.

gyértyánfa.

hâj: héj.

hâjdanfött.

hálá istennek.

hászze: hát hiszen.

hásztán: hát aztán.
hêrmónika.
hetfü.
istenucscsigen: isten
 úgy segéljen.
jábo: hiába.
kalandárijom.
kalány.
karalábé.
kê: kend.
kijából: kiabál.
kôrcsma.
kôré: kóró.
kôzél.
lájbi.
lékri (hangátv.).
lénia (hangátv.).

létánia.
lôhêr.
mátrác.
mejék: melyik.
nâjsze: no hiszen.
oskola.
ötet: öt.
övis: ó is.
poronyu: porhanyó.
 (Az ételneműek
 inkább *poronyuk*;
 de a föld pl. *pôr-*
hanyó.)
prúcsek: tücsök.
megpukkint: meglő
 (tréf.).
rátotta: rántotta.

renglôtszîlva.
rozsmalin: rozmarint
 (dissz.).
szakiszt (komb.?)
szarany: arany
 (gyerm. ny.).
szeruszzs.
szôjke.
tám: tán.
tanál: talál (dissz.).
tángyér.
tennap.
térgy, *térgyepél*.
tésis: te is.
töprenkedik: töpreng.
vêrcse: vércse.
zsendêj: zsendely.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
A nyelvjárás.	
Hangok képzése.....	13
Szabályos minőségi különbségek	14
Szabályos mennyiségi különbségek	16
Szabály nélküli különbségek	16
A hangok találkozása	21
Alaktan: Szótók	22
Igeképzés	23
Névszóképzés	24
Névragozás	25
Igeragozás	28
Mondattani sajátságok	30
Népnyelvi hagyományok : közmondások, szólások, hasonlatok	37
Tájszók	40
